

AZ AGASUI ÜTKÖZET.

1916 október 17.
(Három vázlattal.)

I. Általános helyzet.¹

Több mint kétesztendei semlegesség után, 1916 augusztus 27-én Oláhország hadat üzent Ausztria-Magyarországnak. — Németország erre a következő napon ugyancsak hadüzenettel válaszolt, amihez Törökország augusztus 30-án, Bulgária szeptember 1-én csatlakozott.

A monarchia szempontjából az oláh hadüzenettel a háború új fázisa kezdődött, melyben oly ellenséggel kellett megküzdeni, mely a háború addigi tapasztalatait értékesíteni tudta, anélkül, hogy áldozatokat hozott volna.

Oláhország — semlegességének tartama alatt — gazdaságilag fellendült, mert földjének termékeit előnyösen tudta értékesíteni az Osztrák-Magyar monarchiában és a Német birodalomban. Oroszországgal fenntartotta a szoros baráti viszonyt és a nyugati hatalmakkal tárgyalásokat kezdett árú-kicserélések ügyében, melyek azonban összeköttetés hiánya miatt nem valósulhattak meg. Maga Károly király a központi hatalmak felé hajlott, mert ezek oldalán vélte országának jólétét és jövőjét biztosítani. Egy hatalmas párt, a bojárok pártja, Bratianu vezetése alatt azonban ellene dolgozott. Az entente hatalmak győzelem esetén „Nagy Oláhország“ álmának megvalósulását, még pedig a monarchia területéből Bukovinát, Erdélyt és a Bánátot, Bulgária területéből Dobrudzsának Rustsuk és Várna vonaláig terjedő részét ígérték Oláhországnak.

Az entente befolyásnak az oláh politikában való érvényrejutását Károly király nem érte meg. Az ellenségeskedések

¹ Az itt közölt adatokat *Immanuel*: „Der Weltkrieg“ és *Falkenhayn*: „Der Feldzug der 9. Armee gegen die Rumänen und Russen 1916/17.“ munkáiból merítettem. Felhasználtam továbbá: *Morgen*: „Meiner Truppen Heldenkämpfe“ c. művét, valamint a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár hadműveleti iratait (61. hadosztály, 16. és 19. dandár. 1916 október) és a harcokban résztvett tisztek feljegyzéseit is.

és zavarok, melyek a háború nyomán felléptek, gyorsították az agg uralkodó halálát, aki Németország hű barátja volt és országa jólétét s jövő boldogságát szíven hordozta.

Midőn 1916. év nyarán Anglia és Franciaország a Sommenál, Olaszország a Karszton, Oroszország pedig Keletgaliciában és Bukovinában eredményeket ért el, az oláh kormány elérkezettnek látta a pillanatot, hogy a cselekvés terére lépjen. Ferdinánd király, Bratianu pártjának befolyása alatt, az entente oldalán a hadviselő államok sorába lépett, miáltal oly lépésre szánta el magát, mely országát később meglehetősen kritikus helyzetbe juttatta.

Az oláh hadvezetőség 750.000 emberrel rendelkezett, melyből kb. 600.000 embert tehetett ki a harcoló csapatok létszáma. — E sereg egy részével Erdélyt akarta birtokába venni, másik részével pedig, orosz és szerb csapatok támogatása mellett, Bulgáriába akart betörni.

Oroszország terve az volt, hogy Oláhország támogatására a galíciai győzelem folytán felszabaduló hadosztályait Dobrudzsába küldi, míg az entente keleti hadseregének Szalonikiból Szófiára való előrevonása által akarta az oláh hadműveleteket támogatni. Északon egy oláh hadseregesoportnak egyidejűleg Moldvaország északnyugati sarkából a Kárpátok déli lábához kellett előnyomulnia, hogy az orosz hadseregnek Északkeletmagyarországba való átkelését elősegítse.

Oláhországnak az entente oldalán történt közbelépése a központi hatalmakra nagy veszélyt jelentett. Ha sikerül a román hadseregnek Erdélybe előnyomulva a monarchia északi hadseregének hátába jutni: az orosz déli hadsereggel karöltve, a központi hatalmak keleti arevonását tarthatatlanná teszi.

A fentebb vázolt nagyszabású tervek megvalósítására Oláhország az alábbi hadseregeket állította fel:

1. hadsereg (Culcer) Kis-Oláhországban. Előnyomulási iránya Nagyszeben és Hátszeg. Ehhez mint balszárnyoszlop egy megerősített hadosztály csatlakozott, amelynek az volt a feladata, hogy Orsován keresztül a Bánátba nyomuljon elő. Ereje $4\frac{1}{2}$ gyaloghadosztály, továbbá 3 lovasdandár.

2. hadsereg (Grainiceanu). Feladata: Nagy-Oláhországból Erdély keleti részébe betörni és Segesvárt elfoglalni. Ereje 4 gyaloghadosztály és 4 lovasdandár.

3. hadsereg (Dobrudzsai hadsereg): Dobricnál az orosz erősítések beérkeztéig védelmet fejt ki, azután pedig Sumlára és Várnára nyomul.

4. hadsereg (Északi hadsereg): Moldvaország északnyugati részében azon rendeltetéssel, hogy Beszterce és Maros-

vásárhely vonalát érje el. Ereje 4 gyaloghadosztály és 1 lovasdandár.

A tartalékhadsereg Bukarestnél áll készen, hogy Erdélyben vagy Dobrudzsában felhasználható legyen.

A monarchia részéről az erdélyi határvidéket, 1916 augusztus elejéig, csupán népfelkelő és hadtápalakulatok, a határmenti csendőrség, majd később munkászászlóaljok biztosították. Augusztus hó elején, midőn a harcterek kritikus eseményeivel telített levegőben az oláh beavatkozás lehetősége is egyre érezhetőbbé vált, a hadvezetőség a határvidék biztosítására elhelyezte az 51. és 61. gyaloghadosztályt, továbbá a 11. lovas hadosztályt és a 82. gyalogezredet. Így a már előzőleg ott lévő alakulatokkal együtt rendelkezésre álló erők a következő csoportosításban voltak:

<i>Védőszakasz</i>	<i>zászlóalj</i>	<i>hadtá- zászlóalj</i>	<i>lovasszáhad</i>	<i>üteg</i>
Gyergyószentmiklós	13	4	2 ³ / ₄	9
Brassó	6	3	3	3
Nagytalmács	5 ¹ / ₂	2	1	1
Hátszeg	1	2	3 ¹ / ₄	1
Orsova	3 ¹ / ₄	1	—	4

A határnál tehát összesen rendelkezésre állott:

28³/₄ gyalogzászlóalj,

12 hadtápszászlóalj,

7¹/₂ lovasszáhad,

18 üteg és a hátszegi szakaszban ezenkívül

3 bányamunkászászlóalj.

Az 51. gyaloghadosztály Gyulafehérvárnál, a 61. gyaloghadosztály a gyergyószentmiklósi védőszakaszban, a 11. honvéd lovashadosztály a 7. hadsereg jobbszárnyán, a 82. ezred pedig a brassói védőszakaszban helyeztetett el.

Augusztus 13-ikán megalakult Kolozsváron Arz gyalogsági tábornok vezetése alatt az 1. hadsereparancsnokság, amelynek az összes Erdélyben levő csapatokat alárendelték.

Az osztrák-magyar monarchia látszólag teljesen készületlenül fogadta az oláh hadüzenetet. Tény, hogy Erdély békében politikai és pénzügyi okok miatt nem volt mint harctér előkészítve, mint például a Monarchiának Oroszországgal, Itáliával és a Balkán-államokkal határos részei. 1911—12-ben történtek ugyan a vezérkarnál kezdő lépések, de először csak a háború előtti esztendőben dolgozott ki a vezérkar hadműveleti irodája Oláhország ellen egy felvonulási tervet.

Bár a háború első két esztendeje alatt már gyakorta bizonytalanná vált Oláhországnak a monarchiához való viszonya, Erdély katonai berendezése terén további lépések nem történtek. Ezt egyrészt a szükséges anyagi eszközök és a csapatok hiányának tulajdoníthatjuk, másrészt azzal menthetjük, hogy az esetleges előkészületekkel nem akarták Oláhországot ellenünk hangolni.

Ily körülmények között azután, midőn 1916 nyarán az oláh háború közvetlen közelből fenyegetett, Erdély majdnem védtelenül állott. Anyagi szempontból az őstermeléssel foglalkozó Erdély helyzete, mely eddig a háborút közvetlenül nem érezte, elég kedvezőnek ígérkezett.

Vasúti berendezése azonban rendkívüli kedvezőtlen volt. Összes vonalai, kivéve a budapest—brassói, majd arad—tövisi fővonalat, a helyiérdekű vasútak jellegével és berendezésével bírtak. Csupán 50-tengelyes forgalomra voltak berendezve s állomásaik nem rendelkeztek megfelelő rakodókkal. Különösen hiányzott a csíki medencét a Hargitán keresztül Székelyudvarhellyel összekötő vasútvonal, továbbá az ország szívébe vezető fővonalaknak még egy vágánnyal való kiegészítése.

II. Erdélyi hadműveletek.

A központi hatalmak lemondtak arról, hogy az erdélyi határvidéket az oláh támadással szemben védelmezzék. Szándékuk az volt, hogy az oláhokat a lehetőség szerint feltartóztatják, először a határvidéken, később a Felső-Maros és Kis-Küküllő-völgyben, míg a főerők felvonulnak.

Oláhország szándéka az volt, hogy keleti arcvonalával az orosz déli hadsereghez csatlakozva támad és Erdélyt birtokába veszi, déli arcvonalával egyelőre a szorosokat foglalja el, majd az általános támadáshoz csatlakozik.

Dobrudzsa ellen a hadjárat megnyitására Mackensen hadserege készen állt. Minthogy Oláhország haderejének legnagyobb részét Erdély ellen vonúltatta fel, számítva a dobrudzsai orosz hadseregére, itt az első nyomás is érzékenyen taláta. Az oláh déli haderőt a Duna kettéválasztotta, úgy hogy érthető volt Mackensen azon törekvése, hogy a hadsereg két részét külön-külön győzze le.

A központi hatalmak elhatározták, hogy az oláhok elleni hadjáratot támadva fogják végrehajtani, ami ha sikerül, nemcsak erkölcsi fölényt biztosított volna, de Oláhország gazdag javaival is kecségtetett.

Mackensen hadserege tehát szeptember első napjaiban a

3. bolgár hadsereggel karöltve megkezdte előnyomulását s már szeptember 5.-én Turtukai erődítéseinek elfoglalásával nagy rést vágott az oláh védelmi vonalon, amelyet a silistriai hídfő megvétele követett.

Az 1., 2. és 4. oláh hadsereg ezalatt minden nagyobb ellenállás nélkül elérte a Hátszeg—Nagyszeben—Kis- és Nagy-küküllő felső folyása—görgényi hegység vonalát. Az előnyomulás érthetetlen lassúsággal ment, jóllehet az oláhok mindent a gyors betörésre készítettek elő. A 4. hadsereg északi szárnyának a Tatárszoros ellen való erélyes térnyerése, mely az oroszok előtt megnyitotta volna a határt, elmaradt.

Az 1. hadsereg mögött szeptember közepén megalakult a 9. német hadsereg, Falkenhayn parancsnoksága alatt, német és osztrák-magyar csapatokból. A központi hatalmaknak szándéka az volt, hogy az 1. hadsereggel Székelyudvarhelyen keresztül, a 9. német hadsereggel a Nagyszeben—brassó-i hegyvidék ellen tör előre. A két hadsereg között a határ Piski—Tövis—Segesvár vonala volt.

Szeptember 26. és 28. között a 9. hadsereg, a Vulkánhágó és Szurdukszoros felé való biztosítással, az 1. oláh hadseregnek Nagyszebennél álló részét jobboldali megkerüléssel megtámadta. Az átkarolást Zsinna környékéről az alpesi hadtest hajtotta végre, elzárta a vöröstoronyi szorost, míg arcban az 51. honvéd hadosztály, továbbá a 76. és 187. német hadosztály támadott.

A 4. oláh hadsereg ezalatt, folytatva vontatott előnyomulását, a Székelyudvarhely—görgényi hegység — Besztercevonaltig jutott. A 2. hadsereggel Fogarasra támadva, saját 1. hadseregének helyzetét akarta megmenteni.

Október 5.-én a szövetségesek az oláh főerőnek Fogarastól nyugatra előretolt részét átkarolva, megtámadták és áttörték. Az oláhok abbahagyták a támadást és nagy áldozatok árán megkezdték visszavonulásukat.

Az 1. hadsereg ezalatt az oláhokat a Székelyudvarhely—Parajd—Libánfalva vonalából keletnek visszavetette, majd a Hargita és görgényi hegyvonulaton átkelve, október 10.-én elérte a csíki medencét és a felső Maros völgyét.

Október közepén a magyar és német csapatok már majdnem mindenütt elérték a határt.

A Monarchia és Németország csapatai megtisztították Erdélyt az oláhoktól. Ez természetes következménye volt annak, hogy az oláh hadvezetőség figyelmen kívül hagyva a hadviselés örök törvényeit, muló politikai sikereket hajhászott

akkor, mikor minden erejével mohón rávetette magát Erdélyre. Az oláh harctér földrajzi helyzetére való tekintettel Alexejew tábornok, az orosz vezérkar főnöke, azt tanácsolta Oláhországnak, hogy Erdélyt orosz csapatok szállják meg, Oláhország őrítse ki Havasalföldet körülbelül az Argesul vonaláig, miáltal arcvonala jóval megrövidült volna. Az így felszabadult oláh csapatokat stratégiai céllal megindítandó támadásra lehetett volna felhasználni. A besszarábiai példán okult oláhok azonban attól féltek, hogy az oroszok majd annak idején nem őrítik ki Erdélyt és ragaszkodtak ahhoz, hogy ők legyenek testvéreik „felszabadítói.”

*

Most az Erdély határán szemben álló hadserégek küzdelmeiből kiharásítunk egy kis darabot, hogy e tanulmány keretében ismertessük két egymással szemben álló seregetest hadműveleteit.

III. Földrajzi ismertetés.¹

A Tatros völgyében — amely tanulmányunknak színhelye lesz — fontos vasúti vonal fut át. Oláhországba. A völgy, a két oldalt emelkedő hatalmas hegyek és az ezek lejtőit borító zöld legelők, e vidék alpesi jellegét mutatják. A Tatros folyót, mely a Pogányhavas északi lejtőjén ered, a havasokból lefolyó sekély vízi patakok és az oldalvölgyek vízei táplálják. Egész folyását a ritkán elszórt apró házak sora követi. Csak a völgyekben van élet; oda fenn, a hónapokon át hóval borított csúcsokon, csak fenyő zöldel.

E vidék lakói a „csángók“. Az erdélyi magyarság e távoli hegyek közé szakadt része megtartotta a természet eredeti egyszerűségét. Nyelvünk különös kiejtésével és a népviselet sajátosságával külön kis törzset alkot. Távol a világ zajától, mitsem tudva annak forgásáról, legeltetik állataikat és szántják földjeiket, ahol megterem kevés kukoricájuk. Összes szükségleteiket maguk fedezve, nem érintkeznek a külvilággal. Fehér vásznaikat maguk szövik, cserfa kérgével házilag festik gyapjúfonalaikat, amiből asszonyaik ruhákat szőnek. Fiaik néha egész esztendőn át a havasok lejtőin élnek, őrizve állataikat, összegyűjtik azok termékeit, amit azután más szükségleti cikkekkel cserélnek fel.

A vasutvonal kiépítése folytán Oláhországgal megindí-

¹ A helységnevek írásmódja az osztrák-magyar monarchia részletes térképével egyezik.

tott kereskedelmi forgalom — amely mellett a csempészet szabadon burjánzott — kiragadta a határmentén élőket nyugodt filozófiájukból. A gyimesbükki határállomáson messziről jött zsidók boltokat és kocsmákat nyitottak, majd pénzváltó üzletek alakultak, amelyek az életnek hevesebb lüktetést adtak.

A gyimesi szoros — amelyen túl a Tatros mint Trotusu folytatja útját — tulajdonképen keskeny kapu, amelyet a Tatros vágott a határhegyláncon magának. Két oldalt régi vár nyomai, bástyák, ahonnan végig látni az oláhvá vált folyó további völgyén. E völgy jó darabig szűk marad, később azonban, Asaunál, kiszélesedik, oldalait enyhébb lejtők alkotják, ahol már a szőlő is megterem.

A Tatros völgyet környező hegyek átlagos magassága 1500 méter. Aljukat zöld legelő, sziklás oldalukat fenyő borítja s csúcsaik hónapokon át hóval fedettek.

E terepen a hadműveletek egész különleges irányban alakultak át. Már a hadjárat elején bebizonyosodott, hogy itt a csapatok értéke és a vezetés sokkal fontosabb tényezők, mint azok létszáma. Tömegeket itt nem lehet mozgatni, lövészerrel ellátni és élelmezni. A terep átszeldelt, áttekinthetetlen, felderítése nagy nehézségekbe ütközik és a biztosítás a legnagyobb figyelmet kívánja meg. A sűrű erdők, a zeg-zugos völgyek, ahol csak vadállatokat sejtünk, gyakorta lehetnek egy-egy vállalkozásnak leplei.

Nincsenek összefüggő, zárt rajvonalak; az összeköttetést közbeiktatott kisebb erők végzik. A mozgás, tájékozódás néhez, helyismeretet vagy rendkívüli tapasztalatot igényel. A hegyek felső részei az esőzések alkalmával a nap legnagyobb részében, de néha hetekig is, páratelt felhők közé nyúlnak, ami majdnem teljesen megbénítja a tájékozódást és a felderítést.

E terepen az utánszállítás körülményeivel különösen számolni kell. Hiába vannak szép terveink s jó csapataink, ha nehezen leküzdhető, vagy éppen leküzdhetetlen akadályokkal állunk szemben. Oly csapatnak, amely útnélküli terepen harcol s amelyet esetleg néhány napi járőföld választ el vonatótól, a pótlás egész külön berendezésével kell rendelkeznie. Az útközetvonal szekerei helyett málhásállatokkal és a mozgókonyhák helyett főzőládákkal kell a csapatokat felszerelni. Az alacsony lövedékpályájú tábori tüzérséget meredek lövedékpályájú tarackoknak, továbbá málhásállatokon szállítható hegytüzérségnek kell felváltania.

A hegyiterep sajátosságai tehát megkívánják, hogy az itt működő csapatok különleges felszereléssel rendelkezzenek.

IV. A 61. hadosztály.

A cs. és kir. (később honvéd) 61. hadosztály két népfelkelő hegyidandárból és egy tüzérdandárból állott, meglehetősen gyenge létszámmal és hiányos felszereléssel.

Ezt a hadosztályt, melynek erejét a Doberdón és a Monte S. Michelén vívott nehéz harcok, majd 1916 nyarán a Brussilow elleni kimerítő és eredménytelen küzdelmek teljesen megőrlték, pihenés és kiegészítés végett küldték az akkor még csendes erdélyi határra. Az oláh hadüzenet folytán, még mielőtt magához térhetett és állományát, továbbá felszerelését kiegészíthette volna, széles arcvonalon megkezdte a harcot a támadó oláhokkal. A visszavonulás kényszere s a nehéz teperen a sokszorososan nagyobb erővel szemben vívott harcok a csapatok fizikai és erkölcsi értékét igen kedvezőtlenül befolyásolták. Magábanvéve az a tudat, hogy az oláh hadsereg előtt kell visszavonulni, megalázóan hatott. Az oláh hadüzenet által okozott meglepetés és nagy számbeli gyengeségünk megingatta a felsőbb hadvezetésbe vetett bizalmat.

A hadosztályt alkotó két honvéd dandár, továbbá a tüzérség legnagyobb része magyar tisztok vezetése alatt szintiszta magyar legénységből állott. Nem vált azonban a vezetés előnyére, hogy a hadosztályparancsnokságnál a vezérkari főnök és a vezérkari tisztok nem beszéltek magyarul s így nem csodálkozhatunk, hogy a pszichikai kapcsolatot a vezetés és a csapat között nem találjuk meg olyan mértékben, mint amennyire az ilyen tisztán nemzeti háború esetén szükséges lett volna.

Az Erdély határán álló magyar csapatok, látva a tehetetlenséget és készületlenséget, amellyel az oláh háborút fogadtuk és megkezdettük, továbbá látva, miként veszítjük el Erdély városait és falvait, a monarchia hadvezetőségének „idegen” szellemében vélte a hibát feltalálni, mely Magyarország határait védtelenül hagyja, míg az osztrák határokat a magyarok százezreinek vérével öntözi. A csapatoknak nem volt bizalma a felsőbb vezetőkben, amihez még hozzájárult a visszavonulásnak demoralizáló hatása.

A csapatok csak a legkritkább esetben tudják, hogy mi a visszavonulás oka. Nem számíthatunk annak megítélésére, vajjon nem lappang-e a visszavonulás mögött valami nagyobb eredményre való törekvés, avagy az az ellenséges fegyverek kényszerítő behatásának következménye volt-e. A katonáknak, kik az eseményeket átélve, nem tudják azokat magasabb szempontból értékelni s az ütközetek veszélyeitől és nélkülözéseitől körülvéve, a részletek kedvezőtlen benyomásai alatt

állanak, fájdalmat és méltatlankodást okoz a nehéz körülmények között vérrel megszerzett területek elvesztése, avagy az ország megcsönkítése. Amilyen előnyös lehet esetleg a visszavonulás a haditerv elérendő eredményeire, éppen olyan kártekonny a hadsereg erkölcsi állapotára.

*

A 61. hadosztály a Kis-Küküllő völgyében, Szováta—Kibéd-nél vívott sikeres ütközet után (október 5-én) az ellenséget üldözve, nagy léptekkel közeledett a határ felé. A 7. oláh gyaloghadosztály csapatrészei kíséreltek meg vele szemben ugyan ellenállást, de ennek csak utóvédharc jellege volt s a 61. hadosztály Parajdon, Korondon, Székelyudvarhelyen, Szentegyházsoláhfalun, Csíkszeredán, Csíkszépvízen keresztül előnyomulva, október 13-án átlépte a határt, hogy előnyomulását oláh földön folytassa.

A visszavonuló oláhok látogatásuk nyomát visszahagyták a házak falain — telefirkálva azokat hatalmasságuk dicsekvő szavaival — és a békés lakosság lelkén, amely a kiállott borzalmak után félenken került elő a Hargita erdeiből, vagy a hegyoldalak szénakazlaiból. A falvak kifosztva, üresen állottak, a jószágot elhajtották, az értékeket elvitték. Az elbujdosottak alig ismertek rá elhagyott tűzhelyeikre; gyermekek szüleiket, anyák fiaikat keresték. A megöregedett arcokon a néma fájdalom fáradt kifejezése ült.

Sóváradon a csapatok oláh késektől elvérzett holttestekre bukkantak — legnagyobbbrészt öreg emberek és nők voltak — kiket az oláhok nem tartottak érdemesnek arra, hogy magukkal hurcolják őket. A fiatal és munkabíró férfiakat magukkal vitték s a nők közül is azokat, akiket aljas vágyaik erre alkalmasnak tartottak.

A magyar csapatok bevonulása felszabadította a lelkeket attól a nyomástól, amelyet az oláhok rövid, de annál kegyetlenebb uralma okozott. Megtorlást áhítózó lelkesedés kísérte mindenütt a felszabadítókat, mely a katonák lelkében is visszhangra talált. A győzelemben való hit, mely minden egyes kilométer után erősebb és erősebb lett, a fáradt csapatok erejét megkétszerezte.

V. A 7. oláh hadosztály.

A Tatros és Uz völgyekben az oláh királyi 7. gyaloghadosztály fejtett ki ellenállást. Ez a hadosztály a 13. és 14. gyalogdandárból, a 7. lovasezredből, a 7. tábori tüzérdandárból és 1 hídász félzászlóaljából állott. A hadosztály kötelékébe tar-

tozott még a 4. vadászezred is, ezt azonban a visszavonulás megkezdésekor Dorna-Vatrára irányították.

A 7. gyaloghadosztály gyalogezredei, a 14. gyalogezred kivételével, 3—3 zászlóaljából állottak; a 14. gyalogezred 4 zászlóaljából állott. Az ezredek létszámviszonyaira ezen időről pontos adataink nincsenek, azonban hozzávetőleg egy-egy zászlóalj puskás létszámát 800 emberre tehetjük. Egy zászlóalj 4 századra, a század 4 szakaszra tagozódott. Minden gyalogezrednél volt géppuskás század, amely részben Maxim rendszerű, részben francia gyártmányú géppuskákkal volt felszerelve. Így például a 14. ezrednél 4 Maxim- és 2 francia géppuskásszázad volt. Minthogy a francia géppuskákat az utóbbi időben adták ki, legénységük jórészt még járatlan volt azok kezelésében. A hadosztálynál néhány gyalogsági ágyú is volt, amelyek azonban — az oláhok saját bevallása szerint — gyenge hatásuknál fogva, nem voltak alkalmasak a tűzérés pótlására.

Az összekötő szolgálat ellátására minden századnál, továbbá minden zászlóaljparancsnokságnál, egy-egy 3—4 emberből álló telefonjárőr volt rendszeresítve, mely egy készülékkel és 3 km.-dróttal volt felszerelve. Az ezred- és ennél magasabb parancsnokságoknál telefonosztagok voltak. Az összekötőszolgálat ellátására ezenkívül a hadosztálylovasságból minden ezrednél 20 jelentőlovas és 6 futár (staféta) lovas volt beosztva. A századoknál, továbbá a zászlóalj- és ezredparancsnokságoknál még 2—2 kerékpáros teljesítette a küldönoszolgálatot.

A 7. és 8. lovasezred — mindegyike 4—4 századdal — alkotta a 4. lovasdandárt, amelyből a 7. lovasezred volt a 7., a 8. lovasezred a 8. gyaloghadosztálynál mint hadosztálylovasság. A 8. lovasezred — eltérően a többi lovasezredtől — dzsiddával volt felszerelve. Minthogy repülőjük nem volt, a feladatok feladata jórészt a lovasságra hárult.

A 7. hadosztályhoz beosztott 7. tábori tüzérdandár a 4. és 8. tábori tüzérezredből állott. A hadosztály tehát csak tábori lövegekkel rendelkezett. A tarackok hiányát és a hegyitüzérség szükségességét az oláh vezetők gyakran érezték és fontosságát felsőbb helyen is hangsúlyozták, azonban eredmény nélkül. Volt ugyan azelőtt a hadosztály kötelékében egy tarackozred, ezt azonban más arcvonalrészre szállították el.

A 4. (azaz északi) hadsereg parancsnoka Presán tábornok volt, aki egy magasrangú oláh tiszt véleménye szerint kevésbé jellemes, törtető ember s mint hadvezér, rossz vezetőszámba ment. Ugyanaz, Istrate tábornokot, a 7. hadosztály parancsnokát, gyengekezőnek és kevésbé önállóan tartja.

A Trotusu-völgyben harcoló 14. dandár parancsnoka, Boian ezredes érdekes egyéniség. Az ő jellemzésével már bővebben kell foglalkoznunk, mert ő volt azon csoport parancsnoka, amely a 61. hadosztállyal szemben állt.

Boian Octáv ezredes a műszaki csapatnál szolgált s mint ilyen, egy éven át erődítési munkálatokon dolgozott a határ-nál. Azt a nézetet vallotta, hogy az erődítések ne a határ-hegyekbe legyenek előretolva, hanem a Darmanesti—Comanesti—Moinesti vonalban, azaz az Asau völgy keleti lejtőjén fussanak. Mindazonáltal a parancshoz híven kiépítette a Be-leghetunál lévő állásokat, emellett azonban nem tett le eredeti tervéről és állandóan foglalkozott az említett vonal kiépítésé-nek gondolatával.

Boian ezredes terve, a visszavonulás folytatásával, elő-térbe jutott s a 4. hadseregparancsnokság, amely a visszavo-nulás folytán a védelem megújítására alkalmas vonalat kere-sett, bekérte terveit.

Boian ezredest békében a tábournoki előléptetésnél több-ször mellőzték s most a háborút akarta felhasználni arra, hogy a tábournoki rangot megszerezze.

A 14. ezred parancsnoka Petku Damian vezérkari alezre-des volt, akit katonailag képzett, rendszeres és óvatos ember-nek ismertek. Az általános vélemény az volt róla, hogy kiváló és derék katona.

A 14. oláh dandárparancsnokságnál vezérkari tiszt nem volt, ennek szerepét egy tartalékos főhadnagy töltötte be.

VI. A 61. hadosztály helyzete október 15-én.

A 61. hadosztály eddigi előnyomulásában, a helyzetnek megfelelően, mélyen tagozódott. Egyik dandárával, a 19.-kel az ellenséggel állandó érintkezésben maradt, míg másik dan-dárával meteoszlopban nyomult elő.

Október 15-én délelőtt a 19. dandár a Palancától észak-keletre és délre levő magaslatokat megszállva tartó ellensé- get támadta és azt sikeres harc után visszavonulásra is kész-tette. Ez az ellenségnek 2 századból és 2 lövegből álló utóvédje volt, mely visszavonulva, a sugurei völgytől keletre fekvő magaslati vonulaton kísérelt meg ismét ellenállást. Este ez a vonal is a 19. dandár birtokába jutott.

A járőrök felderítése megállapította, hogy az oláhoknak Diaconesci-től északra 908 -ő- és 1299 -ő-, majd délnyugatra a 727 -ő- és 763 -ő- vonalában megerősített állásai vannak.

A hadosztályparancsnokság 15-ről 16-ra virradó éjtsza-

kára kiadta a parancsot, mely szerint a hadosztály a következőképpen csoportosul:

A 12. lovaslövészosztály Sambreában és Agasuban;

a 19. dandár Brusturosa és Agasu-vasútállomás között;

Maxon ezredes, a 17/III. zászlóaljjal és a 92. hegyiüteggel Cotumbában;

a 16. dandárparancsnokság és a 29. népfelkelő gyalogezred Gyimesen és Palánkán;

a tüzérség egy része Palánkán, a zöme Csíkgyimesbükkön;

a hadosztályparancsnokság Palánka északnyugati részében, az egészségügyi intézet Gyimesközéplekon, az eleségvonat Sántateleken.

A helyzet felderítetlen volt, különösen északon, ahol a szomszédos XXI. hadtesttel hiányzott a kapcsolat. A terepet nem lehetett áttekinteni; a nagy hegyek, a számtalan völgy, a felderítés széleskörű és alapos végrehajtását megakadályozták. A folyton hátráló ellenséget nyomon követve, erre nem volt sem idő, sem erő. Az ellenség ellenállásának megszilárdulása folytán ez mindinkább érezhetővé is vált. Az északi terep felderítésével a hadosztályparancsnokság Perczel őrnagyot bízta meg, akinek erre a célra, 2 huszárszázadán kívül, 2 gyalog-, 1 lövészszázadot és 1 hegyitávbeszélő osztagot bocsátott rendelkezésére. Perczel őrnagynak feladata az volt, hogy az osztagokkal merészen fellépve, az ellenségben és a lakosságban azt a hitet keltse, hogy ott erősebb hadművelet várható. Nyilvánvaló, hogy a hadosztályparancsnokság ezáltal palástolni akarta könnyen sebezhető voltát, másrészt az ellenség figyelmét elakarta vonni. Perczel őrnagynak másik nehéz feladata az volt, hogy a VI. és XXI. hadtest között, a gyimesi szoros és a Határkő közötti terepen¹ összeköttetést létesítsen.

15-én este megérkezett a hadosztályparancsnoksághoz a VI. hadtest parancsa, amely szerint a 61. hadosztály előnyomulását a Trotusu-völgyben mindaddig folytassa, míg a 39. hadosztállal, mely a Csobános és az Úz völgyekben nyomul elő, szoros érintkezést nem létesít.

A hadtestparancsnokság ezzel kapcsolatban elhatározza, hogy 16-án az előnyomulást folytatja.

A 61. hadosztályparancsnokság idevonatkozó intézkedései az alábbiakban foglalhatók össze:

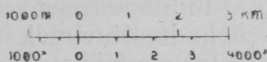
A 19. dandár a völgyben és attól északra nyomul elő; 1 zászlóaljat a Mte Muncelu, Mte Pietrosu és Mte Preoteselle birtokbavételére, illetőleg biztosítására, továbbá az Asau-völgy felderítésére küld.

¹ Légvonalban 30 km.

1. melléklet.

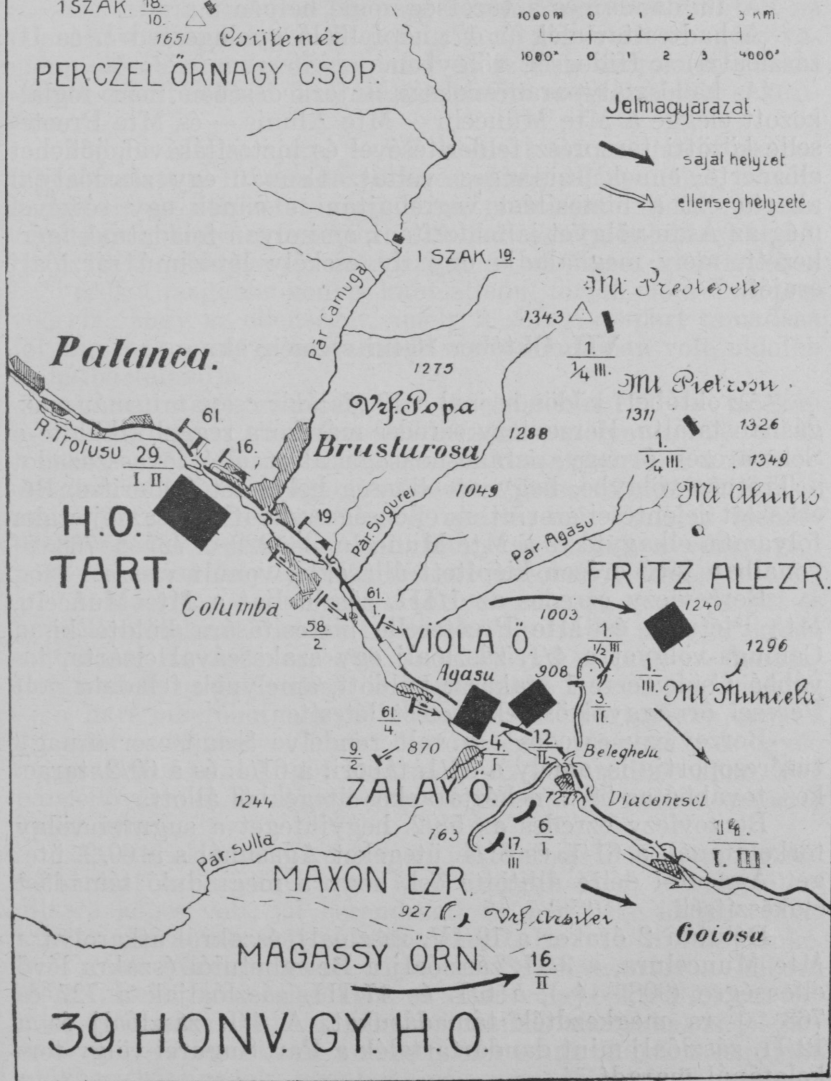
A 61. h.o. helyzete 1916. okt. 16.-án
 fut. 11^h Kor.

1 SZAK. $\frac{18}{10}$. $\triangle$
 1651 Csütteméz
 PERCZEL ÖRNAGY CSOP.

Jelmagyarázat.

- saját helyzet
- ellenség helyzete

Maxon ezredes csoportjának (12. lövésosztály, 17/III. zászlóalj, 1. népfelkelő lovasdandártól kikiülönített lovasság, 2/9. hegyiüteg) feladata összeköttetést létesíteni a 39. hadosztály balszárnyával, a Mte Faltuenau és 870-ő- keresztül, Sultát elérni, a 2/9 hegyiüteget a 870-ő--ra előre vonni a völgy lövésére és a Mte Muncelura előnyomuló oszlop támogatására.

A 16. dandár és a tüzérség zöme helyén marad.

A hadtesttartalék (a 17. népfelkelő gyalogezred I. és II. zászlóalja) a Hidegség völgyben.

A hadosztályparancsnokság intézkedésében nem foglalkozott eléggé a Mte Muncelu — Mte Alunis — és Mte Preoteselle közötti tereprész felderítésével és biztosításával, jóllehet elismerte ennek szükséges voltát. Csupán egy zászlóaljjal akarta ezt a biztosítást végrehajtani s ennek egy részével még az Asau-völgyet is felderíteni, ami olyan feladatnak ígérkezett, mely meghaladja egy ily csekély létszámú zászlóalj erejét.

VII. Október 16-iki események.

Az októberi ködös hajnal a 19. dandár csapatait már mozgásban találta. Berzeviczy ezredes már kora reggel kiküldte a Schwarzer őrnagy parancsnoksága alatt álló lovasszázadot a Trotusu-völgybe, hogy az ellenség helyzetét felderítse. Berzeviczy jelentései szerint az ellenség Agasut még az éjtszaka folyamán elhagyta és a Mte Muncelu — 1229-ő- 727-ő- 763-ő- vonalban levő erősen kiépített állásokba vonult vissza.

Berzeviczy ezredes az 1/III. zászlóaljat a Mte Muncelu, Mte Pietrosu és Mte Preoteselle biztosítására küldte ki, a Camuga-völgyet a 4/I. zászlóalj egy szakaszával elzárta, továbbá Csülemérre 1 szakaszt küldött, amelynek feladata volt Perczel őrnaggyal összeköttetést létesíteni.

Berzeviczy ezredes alá volt rendelve Schmoczer őrnagy tüzércsoportja is, amely a 61/1. tábori, a 61/4. és a 60/2. tarackos, továbbá az 58/2. nehéztarackos ütegekből állott.

Berzeviczy ezredes az 58/2. hegyiüteget a sugurei völgy torkolatánál, a 61/1. és 61/4. ütegeket Agasunál s a 60/2. üteget Agasutól délre állította fel, hogy a meginduló támadást előkészítsék.

Délután 2 órakor a 19/IV. zászlóalj, északról átkarolva a Mte Muncelura, a 3/II. zászlóalj a Beleghetutól északra lévő ellenségre (908 -ő-), a 6/I. és 17/III. zászlóaljak a 727 és 763 -ő- ra megkezdték támadásukat. A 4/I. zászlóalj és a 12/II. zászlóalj mint dandártartalék a Par. Sugurei völgy torkolatánál maradt.

Ezt a támadást Maxon ezredesnek délről a Mte Faltueanuról a 763 -ő- ellen való előnyomulással kellett támogatnia.

A tüzérség végrehajtotta a belövést, majd megkezdte a tüzet, mely alatt Berzeviczy ezredes megközelítette az ellenséges állásokat.

Délután 5 órakor a tüzérség heves pergőtüzet zúdított az ellenséges állásokra s a 20 percig tartó tűz után az egész vonalon előretörő magyar csapatok és az erős drótakadályokkal védett erődítésekben lévő oláhok között megkezdődött a kézitusa.

Fabini altábornagy, a VI. hadtest parancsnoka, aki az ütközet alatt a 19. dandárparancsnokság álláspontján tartózkodott és az ütközetet végignézte, parancsot küldött Maxon ezredesnek, hogy egyesüljön a 39. hadosztály balszárnyát képező 16/II. (Magassy) zászlóaljjal és az összes kezeügyében lévő erőket magához vonva, kíméletlenül törjön elő a Trotusuvölgybe, hogy az ellenséget, amely a völgyi-csoport támadása folytán megingott és helyenként visszavonulóban volt, oldalba és hátba támadja.

Archan a 6/I. zászlóalj tört be elsőnek a 727 -ő- tájékán és a völgyben az ellenséges erődítésekbe, melyet a 763 -ő- és a 908 -ő- elfoglalása is követett. Maxon ezredesnek a 763 -ő- elfoglalása után a völgybe való előretörése és oldaltámadása, amint ezt a hadtestparancsnok akarta, már csak az üldözés lehetőségével kecsegtetett, minthogy az oláhok a völgyi-csoport támadása folytán már visszavonulóban voltak.

A beállott szürkületkor a jól berendezett, megerősített és páncélkupolákkal felszerelt állások mindenütt magyar kézen voltak. A tüzérség szabatos munkájával — mely a dandárparancsnok meglegedését a legteljesebb mértékben kivívta, — a harc sikeréhez nagyban hozzájárult. Berzeviczy ezredes 3 tisztet és 98 embert fogott el, továbbá 1 géppuskát és egyéb nagyszámú hadianyagot zsákmányolt. Az erődítésekben lévő páncéllövegeket az oláhok még idejekorán ki tudták vinni és megmenteni.

Az oláhok részéről ebben az ütközetben a 14. gyalogezred vett részt az erődítésekben lévő üteggel. Hogy tartós ellenállásra képes volt, jól berendezett és még béke idején előkészített állásainak volt tulajdonítható. Ez volt a tulajdonképeni oláh védelmi vonal, amelyet Boian ezredes a háború előtt épített. Ezen állásokhoz az Asau-völgyből a Piciorul Socilor és Piciorul Danciului között málhás állatokkal is jól járható szerpentinszerű út vezetett, melyet az oláhok a legújabb időkben készítettek, azonban még nem fejeztek be egészen.

A 39. hadosztály ezalatt az Uz völgyében, ettől északra és délre támadta a 13. oláh dandárt, melynek csapatai a Mte Farcu mr. — Mte Farcu mc. — 1330 -ő- és 1252 -ő- vonalban erős ellenállást fejtettek ki, sőt egyes helyeken ellentámadásba is fogtak.

Északon Perczel őrnagy a nehéz, átszeldelt terepet felderítette és helyreállította az összeköttetést a Gyergyóbékásnál küzdő 143. dandárral, amelynek jobbszárnya a Bitca—Neagra-ra támaszkodott. A Mte Mariuson és a V. Bratisuvölgyben Perczel őrnagy osztagai kisebb oláh erőket vetettek vissza. A 143. dandárnak az ellenség ellenállt és védelmi be rendezésének megerősítésén dolgozott.

Este 10 órakor érkezett a 19. dandárparancsnoksághoz a 19/IV. zászlóalj telefonjelentése, hogy Mte Muncelutól északnyugatra lévő 1240 -ő--ra ért és ott fog éjjelezni.

Az éjtszakai helyzetet a 2. melléklet tünteti fel.

Az est folyamán a hadosztályparancsnokság az alábbi parancsot adta ki a csapatoknak:

„A hadtestparancsnok úr őnagyméltósága a harc szín helyén való jelenléte alkalmával az eddigi teljesítményeikért, különös elismerését és köszönetét fejezi ki a hadosztály vezetőinek és csapatainak, amelyek eddig a legmesszebbre hatoltak az ellenséges területen.“

A hadosztályparancsnokságnál a 17-ére szóló intézkedésen dolgoztak. A 19. dandár parancsnoka tájékoztatta a hadosztályparancsnokot a helyzetről. Azt a nézetet vallotta, hogy az előnyomulás folytatásának nagy jelentőségét felismeri ugyan, ámde addig, míg az északi szárny felderítve és biztosítva nincsen, a völgyben való előnyomulás csak veszélyt rejthet magában. Tehát addig, míg a felderítés eredménye ismeretlen, a dandár egy erre a célra kiszemelt állásban álljon készen.

A hadosztályparancsnokság Berzeviczy ezredes tájékoztatása alapján egyelőre olyképp intézkedett, hogy a 19. dandár a Beleghetunál levő állásokat tartsa megszállva, itt köteleit rendezze és várja be a további parancsokat, Maxon ezredes pedig a 39. hadosztály balszárnyával létesítsen összeköttetést.

Berzeviczy ezredes e parancs vétele után részletesen intézkedett az esetleges előnyomulás előkészítésére, továbbá a felderítésre, biztosításra és összeköttetésre nézve is.

Az éjtszaka komor sötétjével nyugalom ült a tájra. Megszűnt minden mozgás, csak egyes felderítő-osztagok kísérelték meg az előrejutást az alig járható terepen. E terepen éjtszakai menetekről, — eltekintve az egyetlen úttól — alig lehetett szó.

A nappal is nagy tapasztalatot követelő tájékozódást lehetlenné tette a ködös sötétség, mely betakarta a sűrű erdőséggel borított hegyeket. A felderítés tehát, eltekintve a bizonytalan tapogatózástól, csak virradatkor indulhatott meg.

VIII. Események a 7. oláh hadosztálynál.¹

Mielőtt a következő nap eseményeivel foglalkoznánk, lássuk, mi történt az oláhok oldalán?

Október 15.-én az oláh trónörökös Comanestibe, a 7. oláh hadosztályparancsnokság szállására érkezett és úgy látszik, ez az alkalom szülte meg a Trotusu-völgyben végrehajtandó nagy ellentámadás tervét.

Boian ezredes parancsot kapott a Trotusu-völgyben támadó magyar erők visszaverésére. Az ezredes belátta, hogy ha a völgyben és annak lejtőin támadna, annak nem volna eredménye. Vállalkozást tervezett tehát, amit 16.-án délelőtt Samsonovicu alezredessel, a 7. hadosztály vezérkari főnökével, aki ezért Comanestiből Asauba jött, vitattak meg. A tárgyalás eredményeképpen Boian ezredes megkapta az engedélyt, hogy a tervezett oldaltámadást végrehajtsa.

E vállalkozáshoz az épen harcban álló 14. gyalogezreden kívül a Leordánál² tartalékban levő 16. gyalogezredet is rendelkezésére bocsátották.

A 16. ezred evégből Leordából Comanestibe ment, ahonnan vasúton Gura-Ciobanusulra szállították s ott 16.-án d. u. 2 h-kor kirakodott.

A 16. ezred két zászlóalja felváltotta a 14. ezrednek Gura-Ciobanusulnál tartalékban levő két zászlóalját. A fennmaradó 16.-ik ezredbeli zászlóalj és a 14. ezred két zászlóalja Asaura vonult, hol Boian ezredes megalakította az átkaroló csoportot.³

Boian ezredes terve a következő volt:⁴

1. 16.-án este 8h-kor indul az Asau-völgyben északnak, majd a Mte Alunis és Mte Muncelu között átkel a hegygerincen és leereszkedik az Agasu-völgybe.

2. A 10 századból álló oszlopból 3 század betör a Trotusu-völgybe, 7 század pedig a Trotusu-völgy északi lejtőjén keleti irányban hatol tovább. E leereszkedés időpontja a reggeli szürkületre esik s a félhomály hozzá fog járulni ahhoz, hogy a magyar csapatok a keleti irányban haladó oszlopot saját

¹ Az oláh dandárparancsnok vallomásai alapján.

² Comanestitől közvetlenül északra.

³ 2. melléklet.

⁴ Saját vallomásai alapján.

csapatuknak nézzék s így sikerülni fog az első rajvonal hátába jutva, azt rohammal megsemmisíteni, ugyanakkor pedig Agasunál riadalmat keltve, nyugati irányban előnyomulni.

3. Az areban levő 4 zászlóalj és 3 üteg akkor, amidőn az átkaroló csoport akciója megkezdődik, erélyes támadásba fog.

4. Az átkaroló csoport lovak nélkül menetel. A géppuskákat és a hozzávaló lövészeret a legénység viszi. Felszerelés: hátizsák nélküli, a kenyérzsákban kétnapi élelem.

Az október 17-iki események.

Az éjtszaka nyugodtan telt el. Reggel 6 órakor a 19. dandárparancsnokságnál az előző nap megvert oláhokról annyit tudtak, hogy Goiosa környékén foglaltak állást. Járőrök a 825 és 613 magaslatokról gyalogsági és géppuska-tüzet kaptak.

A Mte Muncelura küldött 19/IV. zászlóaljról nem érkezett újabb hír.

Északon Perezel őrnagy egyik osztaga az Ardele-völgyből egy oláh századot viasszaszorított.

Berzeviczy ezredes a hadosztályparancsnok előtt hangsúlyozta a balszárny biztosításának fontos voltát és figyelmessé tette a hadosztályparancsnokságot azon körülményre, hogy a biztosítási vonal, amelyben a Csülemértől az Alunisig csak 2 $\frac{1}{2}$ század áll, a tervezett előnyomulás által még nagyobbodni fog.

Nem volt kétséges, hogy a 16.-án elfoglalt állásokat a 14. oláh dandárnak csak egy része védte, tehát a komoly harc még hátra van.

A 19. dandár parancsnokának az volt a nézete, hogy a 61. hadosztálynak addig, míg a terep felderítve nincs, az előnyomulást folytatnia nem szabad, mert ez csak veszélyt rejt magában.

Délelőtt 8 órakor érkezett a 61. hadosztályparancsnokhoz a VI. hadtestparancsnokság távirata, mely szerint a Belegheturól hátraszorított ellenség a völgyben egy zászlóaljjal és egy üteggel követendő.

E parancsal kapcsolatban a 61. hadosztályparancsnokság a 19. dandárnak parancsot adott egy különítmény megalakítására, melynek feladata az volt, hogy az oláhokat Asauig kövesse.

Ekkor már Berzeviczy ezredes Beleghetuben volt, hol a helyzetről tájékozódva, Viola és Zalay őrnagyokkal meg-

vitatta azt. Viola őrnagy jelentette, hogy a balszárnyról kiküldött felderítő járőrök még nem érkeztek vissza és az összeköttetés a 19./IV. zászlóaljjal még nincs meg. Berzeviczy benyomása az volt, hogy az ellenség csak a völgyben hátrál, míg a völgyet környező magaslati vonulaton tartja magát.

Midőn megérkezett a hadosztályparancsnokság előbb említett intézkedése, Berzeviczy ezredes a helyszínén kiadta a parancsokat és a különítmény rövid idő múlva együtt állt és elindult.

Minden jel azt mutatta, hogy úgy a VI. hadtest, mint a 61. hadosztályparancsnokságnak az ellenségről az volt a benyomása, hogy az az egész vonalon visszavonul s az ellenállás, amelyet kifejt, nem komoly. A hadtestparancsnokság éppen azért fokozottabb és élénkebb előhaladást kívánt és sürgette az ellenség követését. Ezt bizonyítja az a távirat, amelyet dél-előtt 10 órakor küldött a 61. hadosztályparancsnokságnak s amelyben ismételten elrendeli az előnyomulást. Ez a távirat a következőképen hangzik:

„A hadseregparancsnokság intézkedése folytán a 61. hadosztály azonnal kezdje meg az ellenség erős üldözését, hogy Moinestit mielőbb elérje. A hadtest északi szárnyának veszélyeztetésétől — a hadseregparancsnokság véleménye szerint — nem kell tartani. Evégből csak két zászlóalj hagyandó vissza Hidegségben, mint hadtesttartalék. A hadosztály zöme előre vonandó.“

Kalif 6.

Op. Nr. 1017/13.

Ezt a parancsot a hadosztály vezérkari főnöke, Jünger őrnagy, személyesen vitte autón a 19. dandár álláspontjára, a cotumbai vadászakastélyhoz és ide kérte telefonon a Beleghetuban időző Berzeviczy ezredest.

A támadás megindítására nézve élénk eszmecsere fejlődött ki Berzeviczy ezredes és Jünger őrnagy között. Berzeviczy erélyesen hangsúlyozta az előnyomulás lehetetlenségét mindaddig, míg a Mte Muncelu és Mte Alunisra kiküldött felderítő-osztagok jelentései még nem érkeznek. E mellett még figyelmessé tette a vezérkari főnököt, hogy a 15-én kiküldött két I./III. zászlóaljbeli század helyzete sincs még megállapítva. Utalt továbbá arra, hogy az a helyzet, amelyben a hadosztály van, s amelyet a terep rendkívüli nehézségei még súlyosbítanak, nagyon kedvező az ellenségnek az Asau-völgyből kiinduló megközelítésre, illetőleg átkarolásra.

A vezérkari főnök Berzeviczy ezredes ezen aggodalmában nem osztozott és az eredeti tervet, a támadás azonnali megkezdésével fenntartotta.

X. Az oláh átkarolás.

Ez volt a helyzet, amidőn délelőtt 11 óra 50 perckor a 19. dandárparancsnokságnak jelentik, hogy egy ellenséges járőr az Agasu-völgy északi szakaszában a Trotusu-völgy felé nyomul. Ugyanekkor a Mte Muncelu felől puskaropogás és harci zaj volt hallható. Az erdők rengetegei mitsem engedtek látni s a lövéseket egybefolyó morajlásként visszhangozták a hegyek. Általános nyugtalanság vett erőt a lelkeken. Jóllehet senki sem tudott biztosat, a legellentmondóbb hírek keltek szárnyra.

Az Agasuban levő vonat és tüzérség a déli étkezéssel volt elfoglalva; az északról jövő puska lövések tehát érthető meglepetést és idegességet okoztak. Az emberek általános pszichológiájához tartozik, hogy inkább hajlandók a rosszat elhinni, mint a jót és hajlandók a rosszat valamivel túlozva adni tovább, úgyhogy a veszély máris megvan, mielőtt még történt volna valami.

12 óra 10 perckor az Agasu-völgyet északról környező erdőből egy ellenséges oszlop élet bontakozott ki. A 19. dandár parancsnoka bizonyosra vette, hogy egy oláh osztagnak sikerült, az oldalbiztosításon keresztüljutva, hátunkba kerülnie. A 19/IV. zászlóaljjal, amely minden valószínűség szerint az első összetűzésnél az ellenséggel szembenállott, nem volt meg az összeköttetés.

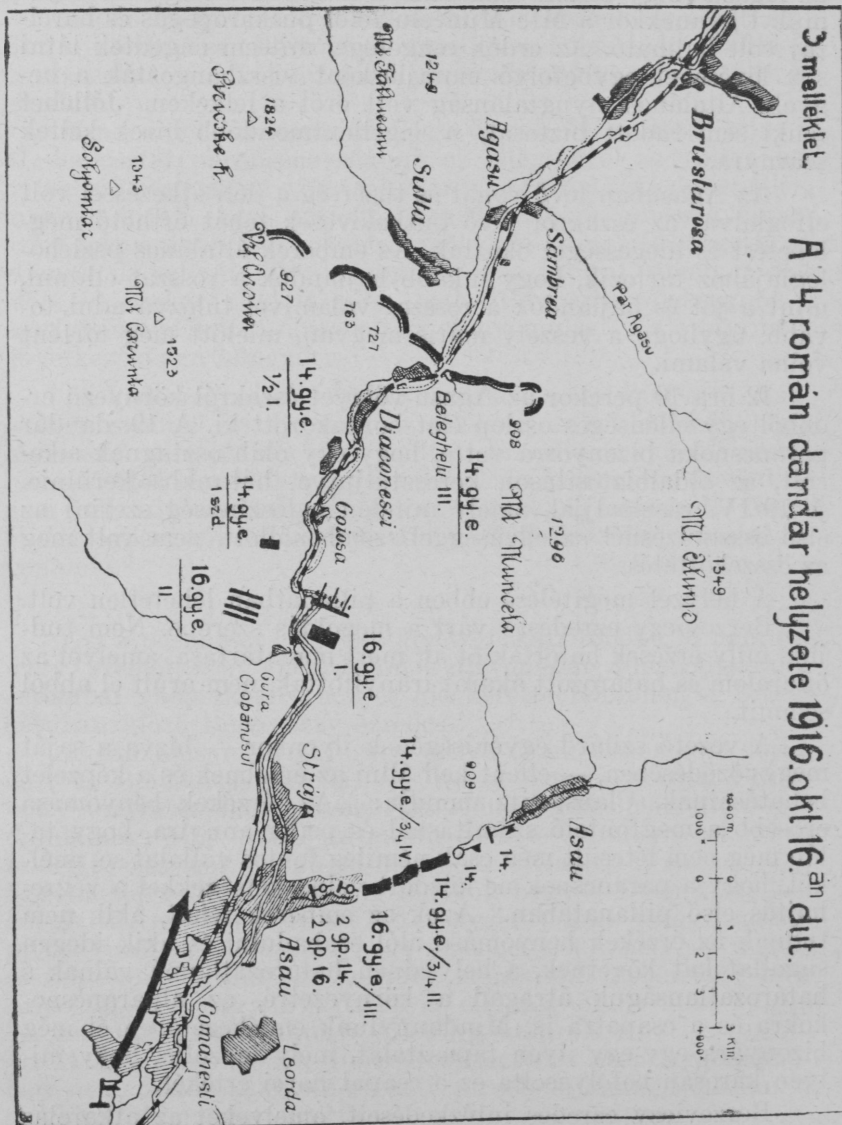
A helyzet megítélése ebben a pillanatban lehetetlen volt. Berzeviczy ezredesre várt a megoldás szerepe. Nem tudjuk, mily érzések hatották őt át, mert magatartása, amelyet az önuralom és határozott akarat irányítottak, nem árult el abból semmit.

A vezető szilárd egyéniségének ilyenkor — bízva a saját meggyőződésében, — ellent kell állni az érzelmek és a képzelet behatásainak. Clausewitz mondja: „Az érzékek benyomása erősebb a megfontoló számításnál és pedig annyira, hogy talán még nem létesült még csak némileg fontos vállalat se, anélkül, hogy a parancsnok ne küzdött volna kétségekkel a végrehajtás első pillanatában.“ Azok az emberek tehát, akik nem tudnak az érzékek benyomása alól szabadulni és akik idegen sugallatokat követnek, a helyszínen határozatlanná válnak s határozatlanságuk átragad a környezetre, az alparancsnokokra és a csapatra is. Mindannyiunk emlékezetében él még bizonyára egy-egy ilyen tapasztalat, mely igazolja, hogy milyen károsan befolyásolta ez a csapat harci értékét.

Berzeviczy ezredes intézkedéseit, amelyeket az átkarolás

megérzésének ezen első pillanatában tett, az önmagába vetett szilárd bizalom jellemzi.

Mindenekelőtt alparancsnokait tájékoztatta a helyzetről telefonon és nyugodt kintartásra intette őket. Viola őrnagy,

aki teljes figyelmét a balszárnyra fordította, saját jászántából csoportjával északnyugati arcvonalba állott, hogy az ellenségnek esetleges hátulról történő beavatkozását készen várja.

Berzeviczy az Agasuban levő tüzérség és vonat biztosítására a 4/I. zászlóaljából egy századot rendelt. A 19/IV. zászlóaljhoz az összeköttetés fenntartására lovas járőrt küldött azon parancsal, hogy a 19/IV. zászlóalj a 3/II. zászlóaljjal (Mte Muncelu) azonnal létesítsen összeköttetést. A tüzérséget utasította, hogy álljon északra néző arcvonalba és a Trotusuvölgy északi lejtőjére nyissa meg a tüzet. A hadosztályparancsnoktól pedig a hadosztálytartalék harebavetésére kért intézkedést.

A hadosztály vezérkari főnöke, az északról megfigyelt ellenséges beavatkozás közvetlen hatása alatt belátta, hogy Berzeviczy aggodalmai jogosultak voltak. Autójába ült és a hadosztályparancsnokság szállására sietett megígérve Berzeviczy ezredesnek, hogy a hadosztálytartalékot előre fogja küldeni. Az előnyomulás természetesen nem indulhatott meg.

Ezalatt az Agasuban levő ütközetvonatrészek az ellenség puskatüzének hatása alatt befogtak és Cotumba irányába elhajtottak, ami azonban rövidesen meneküléssé vált, mert egy ellenséges század ekkor már az agasui templomtól északra levő magaslaton volt.

Saját tüzérségünk tűz alá vette az északi völgylejtőt és az Agasu völgyét.

Az események rohamosan követték egymást. A völgyet környező erdőből ekkor már 600—700 főnyi oláh tömeg bontakozott ki, mely heves puskatüzet zúdított Agasura.

Egy oláh csoport Agasu vasutállomásnál elzárta a völgyet. Az utat, amelyen egy felbomlott és megvadult lovaktól vonszolt ütközetvonatrész vágatott, géppuskatüz seperte végig.

A tüzerek már kartácsra töltöttek s karabélyaikkal és pisztolyaikkal igyekeztek visszatartani az oláhokat.

A lovak és a fegyvertelen emberek között általános lett a riadalom. Az oláh tömeg rávetette magát az Agasunál és Sambreánál levő tüzérségre és vonatra. Katonáink és a győzelmétől megittasult oláh tömeg között elkeseredett harc és kézitusa fejlődött ki. A tüzerek utolsó percig védték ágyúikat s vérükkel öntözték a kihült ágyúcsöveket. A lovak egyremásra hullottak és hörgésük belevegyült a fegyverek és kézigránátrobbanások zajába. Közéjük estek az oláh puskatustól szétromcsolt koponyájú katonák. Embereinket, kik már több sebtől vérezve halállal vívódtak, levetkőztették, hasbaszúrták s a legkülönbözőbb kínzások közepette végezték ki őket.

A málhásszekereket felbontva, fosztogatni kezdtek. A gyilkolás kéjétől égő szemekben a kapzsiság vágya is megcsilant. Az oláhok, feledve mindent, mi emberi voltukra halványan emlékeztette őket, állati hordaként garázdálkodtak.

Agasu védtelen volt. A tüzéség megvédésére Berzeviczy által kirendelt 4/I. zászlóaljbeli század 80 fegyverével nem tudta a helyzetet megváltoztatni, s támadása elmorzsolódott abban az egyenlőtlen harcban, amely a tüzéség és az oláhok között kifejlődött.

A 19. dandárparancsnokságot a betört ellenség egy része ugyancsak megtámadta. Berzeviczy ezredes ekkor a parancsnokságnál lévő tisztekkel, huszárokkal és küldöncökkel megszállotta a völgyeletjtőt s erős tüzzel sikerült az ellenséget feltartóztatni és megakadályozni a Brusturósa felé való előnyomulásban.

A telefonösszeköttetés megszakadt. A csapatok elől tájékozatlanok voltak. Berzeviczy ezredes vezérkari tisztjét, Náday vezérkari századost, előre küldte Beleghetuba, hogy Viola őrnagyot a hadosztálytartalék előrendelése felől tájékoztassa és megbízza, hogy a völgyet Beleghetunál zárja el. Nyugalom azonban itt se volt. A Goiosára előnyomuló különítményt, kevéssel az átkaroló támadás után, ugyancsak megtámadták. E támadás, amelyet az oláh arcvonalcsoport, három ütegtől támogatva, négy zászlóaljjal hajtott végre, Zalay őrnagyot visszavonulásra készített. Hogy ez a támadás sikerrel járt, annak volt tulajdonítható, hogy a 811 magaslaton keresztülhaladó oldaloszlop lemaradt s így az oláhok oldaltámadása sikerrel járhatott. Maxon ezredes ekkor két lóról leszállított lovasszázaddal a Prelucitól északra lévő magaslatokat megszállotta és jóideig feltartotta a nagyobb erejű ellenséget.

A két irányból megindított támadás a 19. dandárt kritikus helyzetbe sodorta. Agasuba két és fél zászlóalj tört be, elnémította a tüzéséget, megtámadta a dandárparancsnokságot és Viola őrnagy Beleghetunál lévő csoportját, ugyanakkor areban négy zászlóalj és három üteg az elől lévő négy különítményt a völgybeli csoportra szorította vissza.

*

Bernátsky ezredes, a 16. dandár parancsnoka, a 29. népfelkelő gyalogezreddel Brusturosán állott. Ebéd ideje volt s a gőzölögő mozgókonyhák körül a katonák jóízűen fogyasztották ebédjüket, amidőn Agasu felől elhangzottak az első lövések. Az eget rövidesen srapsapnelek gomolygó füstfellegei borították, amit az ágyúlövészek egyre erősödő moraja kísért.

A tájékozatlanság és a távoleső harcok bizonytalan érzete bő anyagot nyújtott a találgatásra.

1 óra 5 perckor érkezett az első hír az elől történt eseményekről.

Az országúton Agasu felől hajtó-katonák, kocsijaikból kifogott lovakon, vágattak vissza és rögtön a legellentmondóbb és legképtelenebb hírekkel szolgáltak. A képzeletnek ilyenkor bő aratása van.

Bernátsky ezredes feltartóztatta a hátramenekülőket és meghallgatta azok zavart, a harc közvetlen benyomásai alapján kiszinezett, jelentéseit.

Bernátsky gyorsan határozott. Anélkül, hogy parancsra várt volna, a 29. ezredet felriasztotta és kiadta az ezredparancsnoknak, Szellinga alezredesnek, az előnyomulási parancsot: a 29. ezred I. zászlóaljával a völgyben, II. zászlóaljával a völgytől északra levő magaslati vonalon előnyomul.

Bernátsky ezredes minden valószínűség szerint nem akart egész erejével a völgyben előnyomulni, mert kitehette volna magát annak, hogy az uralgó hegyoldalak birtokában lévő ellenség a völgyben támadó csoportot megsemmisíti. Fontosnak vélte — bár ez kissé hátráltatta az előnyomulást — a magaslati vonal birtokában előretörni, amely esetben arra is számíthatott, hogy a völgyben lévő ellenség visszavonulását északról megakadályozhatja.

Ő maga vezérkari tisztjével, Toókos vezérkari századosal előre lovagolt, hogy tájékozódást szerezzen. Ekkor már a sugurei völgyben levő 680 magaslattól fél kilométernyire keletre fekvő magaslatot egy ellenséges század — valószínűleg az oláh átkaroló csoport jobb oldalvédje — szállotta meg. Toókos százados a kéznél lévő huszárszakasszal megközelítette ezen ellenséges századot és meglepetésszerű támadással vissza is verte azt.

E támadás után, amely a 29/I. zászlóaljnak Agasu felé való zavartalan előnyomulását biztosította, Bernátsky vezérkari tisztjét a Piciorul Burinisu-n keresztül előnyomuló 29/II. zászlóaljhoz küldte, hogy annak előnyomulását siettetve, az Agasu tájékán a völgyben lévő ellenséget északról átkarolja.

Számítani kellett azonban arra, hogy a nehéz és haránt-völgyekkel mélyen átszeldelt oldalterep, amelyen Szellinga alezredesnek a 29/II. zászlóaljjal keresztül kellett hatolnia, késleltetni fogja az előnyomulást, aminek természetszerű következménye lesz, hogy nem tud lépést tartani az országúton támadó 29/I. zászlóaljjal.

És valóban, a 29/II. zászlóaljnak a későbbi, gyorsan lejátsszódo eseményekben nem jutott szerep.

Midőn időközben Jünger őrnagy autójával Brusturosába érkezett, hogy a hadosztálytartalékkal intézkedjék, az már végre is hajtotta a Bernátsky ezredestől kapott parancsot.

A hadosztályparancsnokság még a hadtesttartalékból egy zászlóaljat (Hidegség), továbbá a Gyimesbükkön lévő tüzéségből két úteget rendelt előre.

Az oláh átkaroló csoport, — kivéve azt a két századot, amely a D.-Secei gerincet szállotta meg, — a völgyben volt, az elfogott emberek és az ejtett zsákmány összeszedésével elfoglalva. Ennek egy része már Beleghetu felé nyomult, magával hurcolva az elfogott ágyúkat és foglyokat.

Viola őrnagy ezalatt Beleghetunál a kezeügyében lévő erőkkel, még pedig a 4/I., 17/III., $\frac{1}{2}$ 12/II. zászlóaljakkal és az 1/III. zászlóalj egy századával megszállotta a 908 — Beleghetu-vonalat, itt 16 géppuskát egyesített és megindította a harcot az Agasuból támadó csoport ellen.

Maxon ezredes hegyi útege, amely Beleghetutól délre lévő magaslatokra húzódott vissza, a Beleghetu és Agasu közötti terepet lőtte.

Délután 3 órakor megjelent Cotumbában a 29. ezred 1. zászlóalja Nagy százados vezetése alatt és széles arcvonallal, amely átérte a völgy lapályos és a folyó ágaival átszeldelt részét, megtámadta a győzelmében vak ellenségét.

A helyzet ekkor már olyannyira kritikus volt, hogy néhány percnyi késedelem is végzetes következménnyel járhatott volna. Berzeviczy ezredes személyesen ment előre a 29/I. zászlóaljjal s elől az úton, a rajvonal előtt, lovagolt Bernátsky ezredes.

A 29/I. zászlóalj támadása méltó arra, hogy arany betűkkel írjuk a magyar hadtörténelem hőstetteiben oly gazdag lapjaira. Tagadhatatlanul a legszebb feladatok egyike volt az, amely osztályrészeül jutott. E zászlóalj minden egyes tisztje és embere átérte, hogy az ő fegyvereikben bíznak elől a szorongatott csapatok s ez az érzés oly erőt öntött izmaikba és szívükbe, amely megrövidítette a távolságot és megacélozta lelkiüket.

A nagy harcikedv, amelyet a siker biztos tudata hevített, az első összecsapás után egyre fokozódott.

Agasuban, a völgy házai és kertjei között, az emberek egyenkint vagy csoportonként harcoltak. E harc, amelyet a végsőig feszített emberi és faji szenvedély irányított, csodálatos sorozata volt az apró hőstetteknek. A puskaropogás és kézigránatok zajába megrémült oláh jajkiáltások és a magyar osztagok diadalmas rohamkiáltásai vegyültek. Honvédeink a megkínzott és elesűfitott holttesteket látva, a bosszú tűzétől

hevülten kegyetlenül megtorolták a borzalmakat. Kiszabadították elfogott embereinket, ágyúinkat. A 29/I. zászlóalj rohamot roham után intézett s kérlelhetetlen volt e néppel, amely az előbb még vadállatként öldökölt s később kegyelmet esdekelt.

A délután 4 órai helyzetet a 3. melléklet mutatja.

A 29/I. zászlóalj támadása a hátráló oláhokat Beleghetu felé szorította, ahol megszólaltak Viola őrnagy géppuskái és fegyverei. Az oláhok ellenállása mindinkább lanyhult. Kijózanodva a győzelem mámorából, hátukon érezve a magyar fegyverek hideg vasát, megadták magukat vagy fegyvereiket eldobálva a D.-Secei gerincen keresztül menekültek. A menekülőket azonban a 29/I. zászlóaljnak a D.-Secei gerincen tértnyerő osztagai oldalba támadták és legnagyobbbrészt megsemmisítették.

Beleghetutól nyugatra, a vasúti töltés egyik áteresze alatt, tanácsztalanul állott kíséretével az oláh dandárparancsnok, Boian ezredes. Ősz szakáltól övezett sápadt arca és megtört tekintete tökéletesen kifejezte vállalkozásának teljes sikertelenségét. A helyzet valóban reménytelen volt. Emberei részben a csatatéren feküdtek, vagy szétzüllött csoportokban menekültek. Elveszett minden. Az imént még olyan biztató győzelem kudarcá fajult. Zavaros szemei látni vélték a sírgödört, amelybe katonai pályáját temetik. Nem kísérelte meg a menekülést. Az út mindenütt zárva volt s egyébként se bírták volna fáradt tagjai.

A lenyugvó októberi nap utolsó sugarai vöröses fénnel hintették be a Trotusu őszi képét. A fegyverek zaja lassan elült. A magyar csapatok elfoglalták a fontos magaslatokat, beszállították a foglyokat, kiknek száma perceről-percre növekedett. A D.-Secei gerincéről a 14. oláh ezred parancsnokát, Petku alezredest, hozták az ezredtörzsszel együtt.

Beleghetunál a vasúti töltés oldalát oláh holttestek borították. A földön szerteszét oláh fegyverek és eldobott felszerelési tárgyak hevertek. Az utat övező árkokban vonatrakományaink idehurcolt darabjaira ismertek rá hajtókatonáink. A hegyoldalokban gazdátlan lovak kószáltak s régi környezetüket keresték. Nyerítésük fel-fel hangzott a harcot követő mély csendben.

Berzeviczy ezredes intézkedései szerint a beleghetui állásokat megszállották, az osztagokat rendezték. A sebesülteket a Beleghetunál felállított segélyhelyre hordták, magyarokat és oláhokat egyaránt, ahol orvosok látták el őket. A nagy izgalmak utáni fáradt egykedvűség vett erőt a lelkeken.

Beállt a szürkület.

A havasok felől átható hideg szél seperte végig a völgyet, s az eget sötét fellegek borították be. Lassankint mély, átláthatatlan sötétség ereszkedett a tájra és megeredt az eső.

*

Az oláhok, teljesen leverve, részben fogságunkba kerültek, részben az éj sötétjének leple alatt már a távoli hegyekben jártak.

Az oláhok vesztesége, a 61. hadosztályparancsnokság erre vonatkozó adatai szerint, megközelítette a 600-at. Ez csak a halottak és elfogottak száma, tehát azoké, akik a küzdőtéren, vagy kezeink között maradtak, míg sebesülteik száma ismeretlen.

Az oláh dandárparancsnokon kívül még 7 tiszt és 420 ember került fogságunkba és ezenkívül Agasuban 6 oláh tisztet és 126 oláh katonát temettek el. Sok fegyvert és nagymennyiségű felszerelési tárgyat is zsákmányolt a 61. hadosztály. Az alig járható, sűrű erdővel borított terepen, ahol alig volt hihető, hogy emberek jártak, jóval később, a további harcok alatt is, találtak erre a napra emlékeztető jeleket, oláh fegyvereket és töltényeket, amelyeket az oláhok menekülésük megkönnyítése végett dobáltak el.

Az oláhok rajtaütő kísérlete és az Agasuban véghezvitt vérengzés a 61. hadosztálynak is érzékeny veszteséget okozott. A hősokeket azonban, kik szinte fegyvertelenül szálltak szembe a sokszorosan nagyobb erővel, egy még sokkal súlyosabb és mélyrehatóbb veszteség megváltóiként kell tekintenünk. Főleg a 19. dandár és az Agasuban volt tüzéség szenvedett leginkább. A 61. hadosztály egész vesztesége e napon 55 halott, 2553 sebesült és 417 eltűnt.

A veszteséget mutató adatok a harcot közvetlenül követő időből valók s ezzel magyarázható meg az eltűntek nagy száma, ami napok múltán azonban jóval csökkent.

Az oláhok rövid győzelmük folytán átmenetileg foglyokat is ejtettek, lövegeket és egyéb hadianyagot is zsákmányoltak, de mindez alig 2 órán át volt birtokukban.

XI. Az oláh dandárparancsnok vallomásai.

Hogy kellőleg megvilágíthassuk az oláh vezetők és csapatok erkölcsi értékét, részleteket közlünk Boian ezredesnek 1916 október 19-én a VI. hadtestparancsnokság hírszerző tisztje (Hirsch vk. százados) előtt tett vallomásából.¹

¹ K. u. k. VI. Korpskommando K. Nr. 445/19.

A már ismert adatokon kívül, az átkarolásra vonatkozóan a következőket mondja:

„A legnagyobbbrészt úttalan terepen a Mte Muncelu és Mte Alunis között végrehajtott menet hosszabb pihenő nélkül 16-án délután 8 órától 17-én délelőtt 10 óráig tartott. A legénység hátizsák nélkül menetelt, kétnapi élelemmel a kenyérszákjában. A géppuskákat és az ehhez tartozó lövészt a legénység vitte. A menet különösen nehéz volt.“

„Hogy a biztosító osztagok vagy egyes járőrök az ellen-ségbe ne ütközzenek és ezáltal az oszlop jelenlétét el ne árulják, a 10 századból álló oszlop teljesen zártan, a legcsekélyebb biztosítás nélkül haladt.“

„Reméltem, hogy még a reggeli szürkületkor beérkezem a Trotusu-völgybe, hogy ott kelet felé menve, a magyar csapatokban saját csapatuk látszatát keltsem. Tervem az volt, hogy először a magyar elsővonal hátába jutok, ezután kifejlődve, rögtön végrehajtom a rohamot.“

„Midőn azonban az oszlop a Trotusu-völgyhöz közeledett, már jó ideje fényes nappal volt. Az úton egy vonatoszlop hajtott. Jóllehet a völgybe csak három századot küldtem és hét századot a völgy északi lejtőjén keleti irányba rendeltem, mégis mindkét előllevő zászlóalj legénysége hangos ordítással vetette magát a vonatoszlopra és az ütegre.“

„A kötelékek teljesen felbomlottak és midőn csapatainkat mindkétoldaltól megtámadták, vad, féktelen kézitusa fejlődött ki.“

„A 14. ezred mindkét zászlóalja nagy veszteséget szenvedett. Ezt az ezredet teljesen szétverték. A 16. gyalogezred zászlóalja, félig rendezett századokkal, az erdőkbe húzódott vissza.“

„Átkaroló támadásunkkal egyszerre az arcesoportnak is erős támadást kellett volna végrehajtania, ez azonban elmaradt vagy alig vált érezhetővé.“

Az összekötő szolgálatot említve, Boian ezredes a következő kijelentést tette:

Az eddigi harcok alatt még sohase volt telefonösszeköttetés köztem és csapataim között. Ez csak a hadosztályparancsnoksággal volt meg. Drót hiányában az összekötőszolgálatot küldöncök által kellett teljesíteni, ehhez azonban a modern harcokban hősök kellenek. *Az egész dandáromnál csak egy ilyen tökéletesen megbízható ember volt.*“

Az élelmezés az utóbbi időben nagyon rossz és kevés volt, már hetenként három hústalan napot állapítottak meg. A dohány, amely eleinte sok volt és jó, most kevés és rossz.“

„A tisztek rendesen megkapták illetményeiket, ezzel

szenben a legénység máig se kapott zsoldot. Ehelyett azt közölték, hogy mivel most úgy sincs pénzre szükség, később egy-összegben fogják kifizetni.⁴

A lovasságról szólva, igen kedvezőtlen véleményt adott, annak felderítő tevékenységére nézve:

„Gyakran előfordult, hogy lovasjárőrök nem tudták megállapítani, hogy egy községben van-e ellenség vagy nincs? Azt sohasem láttam — mondá különös hangsúllyal Boian ezredes, — hogy a lovasság, lóról leszállva és lőfegyverét használva, harcolva derített volna fel.“

„Az oláh vezetők a magyar erőkről, csoportosításról és állásokról nagyon rosszul voltak tájékozva, úgy nagyban, mint kicsiben. Ezt főleg és elsősorban a légijároművek teljes hiányának lehet betudni. A tájékozódás így fogolyvallomásokra szorítkozott, azonban ez sem volt eléggé rendszeres.“

„A levélcenzura igen szigorú volt. A táborból a hátsországha csakúgy tiltva volt híreket küldeni, mint viszont.“

„A fivérem — mondá Boian ezredes — egy levélben néhány napilapot küldött Bukarestből. A levelet azonban a következő megjegyzéssel kaptam meg: Az újságokat a cenzura vizsartartotta. Ilyeténképen a tisztek és legénység egyformán tájékozatlanok voltak a harcterekeken és a hátsországhban történt eseményekről. Tábori újságok sem voltak, csak a napi harcjelentéseket közölték.“

Rendkívül nagyjelentőségű Boian ezredes ítélete az oláh hadseregről, amely a következőképen hangzik:

„A vezénylő tábornokok nagyrésze, *kegyelt, elégtelen tudással, kik állásukat nyegle fellépésüknek, vagy politikai és udvari cselszövéseknek köszönhetik. Egymás között összeférhetetlenek és irigyek.* Iliescu, az oláh vezérkar főnöke, hamis, hitvány jellem, ő volt különben a háborúnak nagyrészt okozója. Presán tábornok hadseregparancsnok kevésbé jellemes, törtető, rossz vezető. Istrate tábornok, hadosztályparancsnok gyenge, nem eléggé önálló.“

„A tisztikar, amelynek úgy az általános, valamint a katonai képzettsége nagyon csekély: hanyag és kötelességtudás nélküli. Harcban ezenkívül gyakran gyáva.“⁵

„A legénység? Azok nem katonák. Ahelyett, hogy lőnének és harcolnának, elbujnak vagy elszaladnak. Csak a vonatra vetik rá magukat, mint valamely vad rablóhorda.“

Ezt állítja különben Petku alezredes, a 14. ezred parancsnoka is, aki még hozzáteszi: „midőn ütközetre került a sor, az

⁴ Azt egyébként az oláh legénység is állította, hogy a tisztek az elsők, kik hátra szaladnak.

összes kötelékek felbonlottak, tiszteket nem lehetett találni és osztagokat nem lehetett alakítani. A főbűn a dandárparancsnokot terheli, hibás intézkedéséért.“

Boian ezredes alábbi nyilatkozata szenzációs:

„Egy hadseregnek ilyen hiányos anyagi eszközökkel és *ily csekély erkölcsi tartalommal* nem szabad háborút folytatni. A mozgósítás előtt 14 nappal még mondtam egy politikusnak, akadályozza meg ezt a háborút, mert mi nem vagyunk arra alkalmasak. Azonban mindenki meg volt szédülve s csak kevesen voltak óvatosak. Egy magas állásban lévő, most vezénylőtábornok, mondotta nekem, hogy az osztrák-magyar monarchia nem rendelkezik ellenünk szabad erővel s mi játszva fogunk bevonulni s csak egy nagy ütközetet fogunk vívni a Marosnál s ezt megnyerjük.“

„Mi vétkesek vagyunk, hogy régi szövetségesünket megtámadtuk s ezért bűnhődni fogunk.“

Politikai fejtegetései a következőkben foglalhatók össze:

„Mindenekelőtt is a sajtó és a politikusok nagy része meg volt fizetve. A főagitátorok voltak: Take Jonescu, Philipescu, az erdélyi Luca páter. A tábornokok közül Iliescu. Bratianu kevésbé érvényesült. A király, akinek kevés befolyása volt, az alkotmány mögé sáncolta magát s előre kijelentette, hogy mindenbe belenyugszik, amit a nemzet érdeke követel. Álláspontját egyébként aszerint változtatta, ahogy azt miniszterei akarták. Čarp, Romániának az egyetlen jelentős politikusa, mindig óvta a nemzetet, azonban mint bolondot kinevették, sőt később meg is fenyegették, úgy, hogy teljesen visszavonult a politikától. Pártja még fennáll, de befolyását teljesen elvesztette.“

„Az oláh nép nagyrésze teljesen jellemtelen, ingtag, kapzsi, közönséges és pénzért mindenre kapható. Mindenhol kegyeltek és cselszövők álltak az államszervek élén. *Én csak azt óhajtom, hogy egész Oláhországot a monarchia szállja meg, hogy az asszonyok, csirkefogók és zsebtolvajok gazdálkodásának vége legyen.*“

„Ne csodálkozzék, hogy így beszélek“ — fejezte be Boian ezredes a vallomását —, „de a most Oláhországban uralkodó rendszerrel szemben forradalmár vagyok.“

Boian ezredes-dandárnok vallomását Petku alezredes nyilatkozata egészíti ki. Petku Damian alezredes, a 14. gyalogezred parancsnoka, ki a vezérkarból került az ezred élére, jó benyomást tett, katonailag képzett, rendszeres és óvatos ember. A dandárparancsnokról a következőképp vélekedik:

„Boian ezredes a hadmérnökkar tagja volt; tábornoki előléptetésnél többször mellőzték s most a háborúban akarta a

tábornoki rangot elnyerni. Képzett, de zavartfejű és tüzeskedő. Alárendeltjei kezelésében nagyon szigorú és durva.“

Petku alezredes a kudarcot a dandár- és hadosztályparancsnok bűnéül rója fel, akik ezt a vállalkozást tervezték.

Érdekes Petku alezredesnek az a nyilatkozata, mely szerint ezredét, melyet személyesen képzett ki a háborúra, az egész hadjárat alatt nem tudta személyesen vezetni, mert százaival a hadosztályparancsnok, szakaszaival a dandárparancsnok rendelkezett. Éppen ezért a vezetésben hiányzott az egységes szellem és a határozott akarat.

Úgy Boian ezredes, mint Petku alezredes nagy elismeréssel nyilatkozott a magyar csapatokról, azok haditapasztalatáról és teljesítményeiről. Különösen Boian, aki a következőket mondotta: „Sokat utaztam külföldön s ösmerem az Önök és Németország hadseregét és viszont ismerem az oláh hadsereget is s így elmondhatom, hogy nekünk sohasem lett volna szabad Önök ellen háborút viselni.“

XII. Mérlegelés.

Miután lejátszódott előttünk néhány nap azon küzdelmekből, amelyeket Erdély határán vívtak csapataink, kutatunk az események belső rugóit, amelyek a leírt oláh átkarolás meghiúsulását előidézték. Ebben a harcban egyébként elénk-tűnik kicsiben az egész oláh hadjárat. Meglepetésszerű betörés, előnyomulás és győzelem mindaddig, míg fegyverek nem állnak velük szemben. Azután kudarc.

A 61. hadosztályt Boian ezredes átkaroló támadása teljesen váratlanul érte s nem zárkozhatunk el annak megállapításától, hogy az rendkívül nagyon veszélyes volt az egész hadtest helyzetére.

Boian ezredes, a terepet teljesen ismerve, a helyet jól választotta meg. Átkelve a Mte Alunis és Pietrosul közötti aligjárható terepen s oldalba támadva a 19/IV. zászlóalj, Agasu felé törekedett, ahol érzékeny pontot sejtett. Valóban, támadása a tüzérségnél és vonatnál pánikszerű zavart okozott. Bár tervéhez mérten késedelmet szenvedett, a meglepetésszerű rajtaütés mégse maradt el.

Hogyan jöhetett át Boian ezredes a biztosító vonalon? Ez a kérdés tulajdonképen a fordulópontja az egész vállalkozásnak. Anélkül, hogy a felelősségtől felmentenénk a 19/IV. és 1/III. zászlóaljakat, amelyek ezen a tereprezen a biztosítást látták el, el kell ismernünk, hogy a hegyiterepen való hadműveleteknél gyakorta ki vagyunk téve hasonló meglepetéseknek.

A nehezen felderíthető terepen előnyomuló hadosztály számíthatott arra, hogy az ellenség, amely kiürítve a völgyet, lépésről-lépésre hátrált, kihasználhatja azt az előnyt, amelyet neki a terep ismerete és az előnyomulás nehézkes volta nyújthat.

A hadjáratokban általános igyekvés, hogy ellenfelünk számára meglepetéseket tartogassunk. Valamennyi támadásnak, vállalkozásnak, átkarolásnak ez a kiinduló pontja, mivel döntő helyen a túlsúlyt enélkül el se képzelhetjük. A meglepetés tehát nem más, mint eszköz a túlsúly elérésére. A hegyvidék, sajátosságánál fogva, a legkülönfélébb meglepetéseknek szolgálhat színhelyeül.

A gyors előnyomulás által elérendő eredmények nem engedték érvényre jutni azt az aggodalmat, amelyet a terep felderíthetlensége a dandárparancsnokban ébresztett. Való, hogy a leggyakrabban az előnyomulás késedelmes megkezdése, főleg az üldözés, elvesztheti jelentőségét vagy csökkentheti az eredményt, azonban, hogy a szükséges szemesség és óvatosság mennyire fontos tényezők, azt legélénkebben bizonyíthatja ez a példa.

Berzeviczy ezredes intézkedéseit ez a szellem hatotta át. A megújuló támadóparancsok ellenére se mulasztotta el, hogy dandárát az északi tereprészen biztosítsa. Az, hogy a biztosító erő a vállalkozással szemben kicsinek bizonyult, érthető, mert Berzeviczy ezredes arra kapott parancsot, hogy támadását egy távoli cél eléréséig folytassa, tehát erőit nem morzsolhatta szét a nehéz oldalterep szélesebbkörű biztosítására.

Itt nem is annyira a biztosító erők számbeli ereje, hanem azok elhelyezkedése és tevékenysége kerül elbírálás alá. A térképen is szembetűnően uralgó hegygerinc, amelyet a Mte Muncelu, Mte Alunis, Mte Pietrosu és Mte Preotesele alkot, valóban megfelelő támaszpontokat nyújt a biztosításnak. Kérdés azonban, hogy e vonulat kiemelkedő pontjai tényleg meg voltak-e szállva? Vajjon, ha a biztosítóosztatok 16-án a kora délelőtti órákban indultak útnak, elegendő idejük volt-e, hogy a légvonalban körülbelül 9 km.-nyi útat megtéve, a biztosítást berendezzék?

Térképről nem mondhatunk ítéletet. A sűrű erdővel borított, úttalan, aligjárható terepen mozgó csapatoknak előre nem látott akadályokkal is meg kellett küzdeniök. A tájékozódás rendkívüli nehézségéhez hozzájárult, hogy az erről a vidékről felvett térképek nagyon megbízhatatlanok voltak. Csodálkozhatunk-e tehát azon, ha az időjárás szeszélyeinek kitett és az állandó előnyomulás folytán kimerült csapatok eltévedtek? Az osztatok parancsnokaiban élt az a szent meg-

győződés, hogy a feladatukat híven teljesítették, holott a 19/IV. zászlóalj az 1240 -ő--on keresztül még nem érte el a Mte Muncelut, az 1/III. zászlóalj 11. százada a Mte Pietrosutól 2 km.-re hátrább, a 9. százada, amelynek a Mte Preoteselét kellett volna megszállnia, attól kb. 3 km.-nyire délnyugatra levő gerincen állott.

A térkép nélkülözhetetlen kelléke a vezetésnek, nélkülözhetetlen eszköze a tájékozódásnak, de csupán segítőeszköz a terep áttekintéséhez. Ez a példa világosan mutatja, mennyire szükséges, hogy a vezetés ne elégedjék meg intézkedéseinek a térképen való megjelölésével, hanem vigye át az a valóságba, a terepre is. Kétségtelen, hogy ehhez a vezetés törekvéseiről kellőképpen tájékozott vezérkari tisztek is szükségesek.

Rendkívül hátrányosan befolyásolta a helyzetet az, hogy a biztosítóosztagok egymás között még nem létesítettek kapcsolatot. Természetes, hogy ezen a nehéz terepen ez több időt és nagyobb erőt kívánt volna meg. Emellett a dandárparancsnoksággal is hiányzott a telefonösszeköttetés. Ha ez megvan és a 19. dandárparancsnokság idejekorán tudomást szerez a 19/IV. zászlóaljat ért támadásról, talán a tüzéséget és vonatot sikerült volna megóvni a bekövetkezett eseményektől. Így azonban olyan helyzet állott elő, amely a legnagyobb mértékben próbára tette a 61. hadosztály erkölcsi erejét.

Öntevékeny és kezdeményező cselekvésről csak ott lehet szó, ahol valamely komoly helyzet erre alkalmat nyújt. Tömegek harcában hiába keressük az egyéni gondolatot és erőt, az öntevékenységet eltemetik a nagy méretek és a katonai eredményeket a harceszközök nagy eredményei olvasztják magukba.

A hegyi háború azonban széles teret ad az önálló cselekvésnek. Ily vállalkozás sokkal inkább érvényre engedi jutni a csapat értékét, mint a sík terep egyöntetű harcai.

Az a helyzet, amelybe a 19. dandár Boian ezredes Agasuba való betörése által jutott, rendkívüli taktikai érzéket kívánt. A helyzet nehézségét csak fokozta, hogy az oláh támadás épen a 19. dandárparancsnokság és a csapatok közé történt, tehát amellett, hogy mindegyiket közvetlenül veszélyeztette, az összeköttetést is elvágta.

A csapatok magukra voltak hagyva és a parancsnok működése is megvolt hénítva.

A helyzet megoldására a csapatok részéről olyan erkölcsi alap, a vezető részéről olyan szilárd eltökéltség és önbizalom volt szükséges, mely lehetővé tette egyrészt a kitartást, másrészt egy ellenakció sikeres kifejtését is.

Clausewitz, a kiváló katonai bölcsész, akinek tanításait, most a háború után, igazoltnak tekinthetjük, mondja: „Az

erkölcsi tényezők a legfontosabbak a háborúban. Ezek a szellemek a háború elemének minden rétegében ott vannak és az erők tömegét mozgató és vezető akarathoz szorosan hozzáműlnak, azaz egyesülnek vele.“

S valóban, ha a taktika körébe eső dolgokat vizsgáljuk, elsősorban nem az egyéni tulajdonokat és értékeket kell-e elbírálnunk, melyek ugyan nem osztályozhatók és mennyiség-tanilag ki nem fejezhetők ugyan, de a taktikában a tevékenység alapját teszik.

A vezető önbizalma az az erő, mely kritikus helyzetben mindig megmutatja a helyes utat, amelyet követni kell. A saját erőnkbe vetett bizalom magában véve is fölér a fél győzelemmel.

Ilyen önbizalom hatotta át Berzeviczy ezredest és Viola őrnagyot, kik bár egymástól elvágva, önállóan, nem veszve el a fegyvereikbe és erejükbe vetett hitet, fogadták az ellenség átkarolását. A csapat a pánik hatása alatt, csakúgy elszéled, mint a nyáj, mely a veszély közeledtét érzi.

A csapat ilyen alkalmakkor tesz bizonyosságot az értékéről és ilyenkor adhatja önállóságának tanújelét a parancsnok. A nyugodt kitartásból több lelkierőre lehet következtetni, mint amennyi a sikeres támadás végrehajtásához szükséges. Clausewitz mondja: „Nem az az erős lélek, amely csupán erős indulatra képes, hanem az, amely a legerősebb indulatban se veszti el egyensúlyát és a kebelében tomboló vihar ellenére is a belátás és a meggyőződés olyan fesztelenül működhetik benne, mint amilyen szabadon leng az iránytű bármekkora vihartól hányatott hajón.“

Mikor a harcok lelke tele van csüggedéssel s mindent elveszítettnek véelve, önkéntelenül saját életük megmentésére gondolnak, csak az elszánt, határozott, megrázó példát adó s a megalkuvó és széjjelhullott tömeg idegeit felkorbácsoló akarat képes arra, hogy a helyzetet megváltoztassa. A tömegből hiányzik az értelem, s nincs jelleme. A tömeg engedelmeskedik az izgalmaknak, amelyek lelkében pillanatnyilag változnak s a mindenkori külső befolyás alatt áll. Csak a sugalló erővel bíró határozott akarat tud a tömegnek parancsolni.

A határozottság a bátorság megnyilvánulása, mely hivatva van a lelkek kétségeit és a habozások veszélyeit eloszlatni.

Hogy az oláh átkarolás a magyar csapatok vonatánál meglepetést keltett és riadalmat idézett elő, azon nem csodálkozhatunk. A hajtókatonák fegyverrel vagy gyéren, vagy egyáltalán nem voltak felszerelve. Állományuk gyengén kiépített és legidősebb korosztályú népfelkelőkből állott. Egy-

öntetű vezetésről nem lehetett szó, mert az elszórt elhelyezés és a terep (házak, kertek) áttekinthetatlensége ezt meggátolta. Ezen okok ellenére is, míg lehetett, szembeszálltak az ellenséggel s a tüzéséggel együtt kitartottak.

A tüzéség a rajtaütést azzal a készséggel és elszántsággal fogadta, mely a magyar csapatokat a háború alatt mindég jellemezte. Jóllehet fedezet nélkül állottak az ellenség előtt, megkezdték azzal a harcot. Ez a harc, amelyet a meglepetés fölénye az oláhok részére biztosított, a tüzéségre nézve sikertelenül végződött ugyan, de megállította az oláh tömeget, megbontva az átkarolás tervének menetét és olyan példát nyújtott — ha nagy áldozatok árán is — amely az ütközet második felében különösen nagyhatású volt.

Ebben a harcban csodálatos élénkséggel rajzolódnak a tömegek közt fennálló faji különbségek. Csak a magyar faj engedelmes bizalma, amellyel alá tudja magát vetni vezetője nézetének és a lelkesült elszántság és kitartás, amellyel annak akaratát végrehajtja, lehet egyik tényezője a harc sikerének. A másik tényező a vezető szelleme. Ez a kettő szorosan egybekapcsolódik s csak ez hozhat sikert.

A 61. hadosztályparancsnokság, a helyzet hiányos áttekintése folytán, nem vett részt a harc irányításában. Általában attól a pillanattól kezdve, midőn a harc megkezdődik, csupán annak a vezetőnek befolyására számíthatunk, aki a helyszínén van. Még a hadosztálytartalék előreküldését is megelőzte a tartalékparancsnok kezdésszerű fellépése, — ami ugyan még nem biztosítéka a sikernek s néha-néha a helyzetet kedvezőtlenül is befolyásolhatja — de ebben az esetben beláthatatlan események megakadályozója volt.

Minden perenyi késedelem csak növelte volna a veszélyt.

Hogy a közbelépés alkalmas pillanatát eltaláljuk, olyan szellemi éleslátásra van szükségünk, amely abból a nagy képzettömegeből, mely ilyenkor megrohanja az elmét, fel tudja gyorsan ismerni azt, amely elhatározására a leghelyesebb. A határozatlanság szülte tépelődés, a cselekvésen való kétségbeesett rágódás semmiesetre se szülhet helyes ítéletet. Ha tehát egy parancsnok nem rendelkezik a szükséges szellemi éleslátással és nem érzi azt a lelkierőt, mely minden bizonytalanságot szétoszlat: jobb, ha inkább csak a felsőbb vezető intézkedéseinek végrehajtására szorítkozik s lemond a kezdőművelet esetleges erkölcsi sikeréről.

Összegezve azon okokat, amelyek az oláh átkarolást megbiúsították, megállapítjuk, hogy ezt

1. a 19. dandár parancsnokának fellépésében,
2. a tartalékparancsnok kezdő elhatározásában,

3. a csapatok kitartásában és

4. az oláh átkaroló csoport hibáiban kereshetjük.

Ad 1. Berzeviczy ezredes a hadosztályparancsnokság támadó parancsa ellenére megállott, ezzel a felelősséget teljesen saját vállaira véve, a támadás végzetes balsikerét elkerülte. Intézkedéseivel, amelyeket az átkarolás megérzésének első pillanatában tett s amelyek higgadt megfontoláshól eredtek, magához ragadta a vezetést és a csapatokban bizalmat ébresztett. A tartalék előreküldéséről intézkedett. Személyes bátorságát latba vetve, részt vett a harcban, s midőn csapatok nem álltak rendelkezésére, környezetével tartotta fel az ellenségnek nyugatra való előnyomulását. A tartalék előnyomulása után azt támadásra vezette.

Ad 2. Bernátsky ezredes saját felelősségére támadásra vezette a tartalékot, miáltal döntő befolyással volt a helyzetre.

Ad 3. A 19. dandár Beleghetunál levő arcvonala, Viola őrnagy parancsnoksága alatt, a kétoldalról megindult támadás közepette kitartott s pusztító tüzével a 29/I. zászlóalj által visszavonulásra készített ellenség leverésében közreműködött.

Ad 4. Boian ezredes vállalkozását bírálva, könnyen szembeötlenek azok a tényezők, amelyek az oláh csapatokon belül közrejátszottak az átkarolás megfeneklésében.

Az ellenség oldalában vagy hátában végrehajtott vállalkozás szép eredménnyel kecsegtet, de hadi tapasztalatokban szegény és gyengébb erkölcsi alapon álló csapat kezében olyan fegyver, mely könnyen visszafelé sülhet el.

A jó parancsnoknak mindig kezeügyében van a vállalkozás eszméje s a fegyverekben való bizalom, továbbá az elérendő babérok, gyakorta eltudják hallgattatni azt az aggodalmat, amelyet a kockázat ébreszthet. A vállalkozás végrehajtásánál legfontosabb annak a pontnak kiválasztása, ahol az ellenség a legérzékenyebb s ha ezt kitapogattuk és vállalkozásunk végrehajtásra kerül — a meglepetésszerűség. Akkor, amidőn az ilyen támadás elveszti meglepetésszerű jellegét vagy ha nem használja ki kellően azt az előnyt, amelyet a helyzet nyújt számára, a vállalkozásnak csupán a hátránya marad meg, vagyis az a kellemetlen helyzet, amelybe kerültünk.

Valamely vállalkozást elgondolni és végrehajtani két különböző dolog, amelyek — mint a tapasztalatok mutatták — sokszor igen távol esnek egymástól, kivált, ha a parancsnokok nem számolnak kellőképen azokkal a következményekkel, amelyek az ellenség részéről is beállhatnak, jóllehet nem tekinthetnek abban, hogy az ellenség se fogja tétlenül nézni,

hogyan oldalba vagy hátba támadják. A véletlenségre alapítani valamit olyan bűn, amely ilyen esetben rendszerint megboszulja magát.

Boian ezredest, vállalkozása kigondolásánál, az a terv vezérelte, hogy az ellenséget megtéveszti és pedig úgy, hogy őt saját csapatával tévessze össze. Ez meglehetősen vakmerő kívánság, annál is inkább, mert nem egyeztethető össze másik szándékával, hogy ugyanekkor kisebb erővel rajtaütést kísérel meg. Nem valószínű tehát, hogy a magyar csapatok akkor, midőn a hátukban ellenség lövöldöz, bizalommal fogadjanak egy oszlopot, amely abból az irányból jön. Mindezt a reggeli szürkületben tervezte, tehát ha este 8 órakor indul, az éjtszaka folyamán akarja megtenni az utat. Ha időközben valamely előre nem látott körülmény őt szándékában megakadályozná, vállalkozása már is változást szenvedne. A hegyeken át való megkerülést, az ellenség ritka vonalán való átjutást, úgy vélte megoldani, hogy nem küld előre felderítő és biztosító osztagokat, amelyek belebotolva az ellenség biztosító hálózatába, csak árulói lehetnének, hanem egy oszlophan menetel.

Ennek megértése megkívánja, hogy Boian ezredestől feltételezzük, hogy kizárólag a győzelemmel számolt és azt nem is vette figyelembe, hogy ha az ellenség kelleténél korábban észreveszi őt, a vállalkozás nemcsak hatástalan marad, de reá nézve végzetes következményekkel is jár.

Boian ezredes nem bízott embereiben, talán ez volt az oka, hogy nem küldött biztosító járőröket. Az átkaroló oszlop élén ő maga megy. Jóllehet megértjük Boian ezredes aggodalmait, nem osztozhatunk nézetében. Feltehető ugyan, hogy az ellenség még nem tudott saját biztosító vonalában összeköttetést létesíteni és ekkor sikerül észrevétlenül átjutnia, de viszont a biztosítatlan menet folytán igen könnyen egész vállalkozása hajótörést szenvedhetett volna.

Boian ezredes erre a vállalkozásra alapított mindent. Ha sikerül az átkarolás és ha az arcvonalcsoport megindítja ugyanakkor erélyes támadását, az egész 61. hadosztályt megsemmisíti. Az ellenség által megteendő intézkedéseket nem fontolta meg eléggé, s a terv sikerét inkább a szerencsére bízta. Mindent, katonai jövőjét is, erre a kártyára tette fel.

Boian ezredes ott követte el az első hibát, hogy elhagyta csábítani magát attól az alkalomtól, amely az Agasuban levő tűzértség és vonat megrohanásában kínálkozott. Az igazi célját, azt, hogy a 19. dandár Beleghetunál levő arcvonalát hátbatámadja, elhanyagolta s ahelyett, hogy az oláh arcvonalcsoporthoz lehetővé tette volna az áttörést, zsákmány és fogolyejtéssel foglalkozott, tökéletesen megelégedve azzal a pánik-

kal, amit Agasuban előidézett. Vajjon mit ér Boian ezredes az ágyúkkal, foglyokkal és vonattal, ha nem tudja őket hazavinni? Ő pedig nem gondoskodott arról, hogy ebből a helyzetből éppen olyan könnyedséggel jusson ki, mint ahogy belekerült. A rajtaütésnek inkább a 19. dandár főerejére kellett volna történnie, ami elsősorban megteremtette volna a kapcsolatot az areban működő oláh csoporttal, másodsorban mentesítette volna a völgyet az ellenállástól. Így a 7. oláh hadosztály nyitva találta volna az utat a Sulta-völgyön keresztül a csiki medencébe és ezáltal az egész 6. hadtestet veszélybe sodorhatta volna.

Boian ezredes vallomásaiban a csapatot okolja azért, hogy midőn Agasunál a mozgó vonatot meglátta, „mint egy rabló horda“ rá rohant, anélkül, hogy erre parancsot kapott volna. Az eredeti terv tehát ezen feneklett volna meg. Bár nem kétkedünk az oláh csapatok nagy harcivágyában, mégse vagyunk meggyőződve arról, hogy az a parancsnok, aki nehéz körülmények között befolyását érvényesíteni tudta, ne bírta volna csapatát visszatartani. Az alkalom valóban csábító volt s az átkaroló csoport zöme lement a völgybe. Az eredmény azonban nem a kitűzött cél elérése volt, hanem tulajdonképen csak epizód, amely Boian ezredes eredeti tervét átalakította. Midőn később, miután Agasuban végzett, Beleghetu irányába nyomult elő csoportjának egy részével, az arevonalcsoport kézen várta és a hadosztálytartalék támadása is megkezdődött, majd a két vonal között megtörtént Boian ezredes teljes leverése.

E sikertelen vállalkozás másik hibája az volt, hogy nagyon hosszadalmassá vált. Az oláhok a legnagyobb nyugalommal dolgoztak Agasuban, jóllehet tudniok kellett volna, hogy minden perc, amit itt vesztegelnek, közelebb hozza a tartalékokat. A tüzérség és a vonat leszerelésére elegendő lett volna egy 1/2 zászlóalj, mert ennek sikere úgyszem a számbeli erőben, hanem az okozott meglepetésben rejlett. A többi erővel a legnagyobb gyorsasággal kellett volna hátulról áttörni az előllevő vonalat, addig, míg az ellenség a meglepetés okozta zavar következtében nem tudta a kellő óvintézkedéseket megtenni.

Nem hiszük, hogy Boian ezredes ne lett volna ezzel tisztában, de Agasuban már az a helyzet állott elő, hogy az átkaroló csoport, amely a legnagyobb nehézségek közepette fegyelmeltemen tette meg a hegyek között az utat, teljesen széjjel bomlott. Ezt az időt használta ki Berzeviczy ezredes és a hadosztálytartalék, hogy az ellenséget kiverje.

Egy széjjelszóródott csapatral ellenállni akkor is nehéz,

ha a széjjelzüllést a győzelmi mámor okozta. Nemcsak a vereség veszélyezteti a csapat erkölcsi erejét, hanem a győzelem is, ha a vadságra hajló lelkeket szabadjára hagyjuk. Erő csak egységes és egyetakaró tömegben van. Minden embernek tudnia kell, mi a cél, s annak át kell hatnia egész lényét, mert lehetetlen bármit is elérni, ha az egyesek akaratát és cselekedeteit nem egyesítjük a cél elérésére egy bizonyos irányban. Az öntudatnak ezen egységes megnyilvánulása nem volt meg Boian ezredes csapatában s így akkor, amidőn a helyzet megkívánta volna, nem is volt cselekvőképes. Ez csakis a vezetőkön múlt. Minthogy ezek akarata inkább egyéni célok szolgálatában állott s nem volt egy bizonyos irányban egyesítve, merész kívánság lenne, ha az oláh csapatokkal szemben ilyen követelésekkel állanánk elő.

Boian ezredes vallomásából, amelyet fogságba jutása után tett, világosan visszatükröződik az oláh nép jelleme és a hadsereg szelleme. Olyan bírálat ez, amelynek tárgyilagosságára biztosíték, hogy oláh vezető szájából ered. Az oláh hadsereg szempontjából valóban elszomorító, hogy akadt tiszt, ki hazájáról és nemzetéről így nyilatkozott.

Az oláh vezetők értékét egyébként orosz szövetségesük sem ismerte félre. Gurko Vasili tábornok, aki 1916—17 telén az orosz hadsereg vezérkarának főnöke volt, a következőképen ítéli meg az oláh hadsereget: „Az oláh hadsereg nyersanyaga közül a legénységről igen jól vélekedtünk, ellenkezőleg azonban a tisztikarról, mely erkölcsileg nem állott a kívánt magaslaton és nélkülözte a szükséges katonai képzettséget is. A legjobb fegyvernem még a tüzérség volt, de ennek sem volt fogalma a háborúban kipróbált eljárásokról.“¹

*

Ez a harc a 61. hadosztály csekély létszámú csapatait súlyosan megviselte ugyan s az oláhok vérengzése is fájdalommal vesztést okozott, mindamellett csapataink erkölcsi értékét nagyban emelte. Megerősítette a vezetésbe vetett bizalmat, fokozta a kitartást s utat mutatott az ezután következő harcokra, amelyek a magyar fegyvereknek újabb dicsőséget hoztak.

Godányi Ernő.

¹ Gurko: La Russie 1914—17.